

Grunnlag for innspill til jordbruksforhandlingene 2025

Studie- og høringsmaterieill
til bruk i lokale bondelag

Forord

Her er årets studiehefte for innspill til jordbruksforhandlingene.

Våren 2024 vedtok Stortinget at sjølforsyningsgraden skal økes fra 40 til opp mot 50 %. Det er en svært ambisiøs målsetting som innebærer økt matproduksjon, økt forbruk av norsk mat og mindre import. Stortingets vedtak vil komme til å bli førende for politikken framover. Hva mener dere blir viktigst i jordbruksforhandlingene til våren for å øke sjølforsyningsgraden?

Vi prioriterer inntektsløft for bøndene på topp i arbeidet vårt. Vi er godt i gang med å tette inntektsgapet og vi gir oss ikke før bønder har inntekt og velferdsordninger på linje med andre grupper. Vi ser noen lyspunkt i landbruket når det gjelder investeringsvilje og optimisme, men det er store forskjeller mellom landsdeler og produksjoner. Hvis vi skal nå de landbrukspolitiske målene om å styrke matproduksjonen i hele landet og sikre rekruttering til næringa vår, så trengs ytterligere styrking av virkemiddelapparatet.

Studiearbeidet før jordbruksforhandlingene er den viktigste demokratiske arenaen i Bondelaget. Derfor må ALLE medlemmer få mulighet til å si hva de mener. Det er bare dere i lokallaga som kan invitere medlemmene til å si sin mening direkte. Vi oppfordrer lokallagsstyrene til å involvere flest mulig i dette arbeidet, særlig unge medlemmer. Det er gjennom diskusjonene i den demokratiske prosessen vi bringer Bondelaget og landbrukspolitikken framover. Jeg kan forsikre dere om at alle innspill blir lest og vurdert. Til sammen utgjør innspilla fra lokallaga grunnlaget for fylkeslagenes innspill, som igjen veier meget tungt når forhandlingsutvalget i Norges Bondelag utformer det endelige kravet.

I studieheftet setter vi søkelys på de temaene vi vet blir sentrale i jordbruksforhandlingene til våren. Bondelaget jobber også med andre aktuelle saker og problemstillinger, men disse omtales ikke i heftet. For saker som ikke er en del av jordbruksforhandlingene er det høringsprosesser i organisasjonen og det er ellers mulig å løfte saker gjennom lokallag og fylkeslag. Men nå er det jordbruksforhandlingene 2025 som er tema.

Når ditt lokallag gir innspill til årets jordbruksoppgjør, vil vi at dere samtidig informerer utad om hvilke forventninger dere har til året jordbruksoppgjør og hva jordbruket i din kommune bidrar med av matproduksjon. Gjør det gjerne med et innlegg på sosiale medier eller i lokalavisa. Fram mot årets jordbruksoppgjør skal vi i fellesskap synliggjøre at den norske bonden er helt avgjørende for landets beredskapsevne og økt sjølforsyning, og vi skal synliggjøre hvorfor landbruksnæringa må gis prioritet i ei urolig tid.

Lykke til med årets studie- og høringsarbeid i lokallaget!
Vi venter spent på innspillet fra nettopp ditt lokallag!

*Hilsen fra Sigrid Hjørnegård,
Generalsekretær i Norges Bondelag*

Innhold

Forord	1
Del 1 - Generelt	3
1 Hvordan bruker vi resultatet fra studiearbeidet? – Hvorfor er det viktig at alle lokallag bidrar? ..	3
2 Valg 2025	3
3 Målet om økt sjølforsyning og beredskap	4
4 Jordbruksoppgjøret 2024	5
5 Hovedprioriteringer i fordeling	11
6 Velferd	16
7 Investeringer.....	18
8 Bærekraftig landbruk (miljø- og klimaarbeidet).....	20
9 Produksjonsregulering.....	28
10 Strategi fram mot forhandlingene og aksjonsberedskap	30
Del 2 Om produksjoner	32
11 Økologisk produksjon	32
12 Ku- og geitemelk.....	34
13 Grovfôrbasert kjøttproduksjon – Hvordan løfte inntektene?	39
14 Storfekjøtt.....	40
15 Sau og lam	43
16 Svinekjøtt.....	45
17 Egg og fjørfekjøtt	46
18 Korn og kraftfôr, herunder prisnedskrivning av korn.....	48
19 Grønnsaker, frukt, bær og potet	50

Del 1 - Generelt

1 Hvordan bruker vi resultatet fra studiearbeidet? – Hvorfor er det viktig at alle lokallag bidrar?

Alle lokallag i Norges Bondelag blir invitert til å gi innspill til jordbruksforhandlingene i spørreundersøkelsen som sendes ut. Spørsmålene dreier seg om tema som er en del av jordbruksforhandlingene, og særlig om de mest aktuelle temaene til jordbruksforhandlingene i 2025. Både gjennom fritekstfelt i undersøkelsen, eller ved å sende skriftlig innspill til fylkeslaget, er det likevel anledning til å få fram synspunkter utover de konkrete spørsmålene.

Fylkeslagene bruker både spørreundersøkelsen og andre innspill fra lokallagene når de lager sine innspill. Dette sendes inn skriftlig og legges fram i et eget møte med forhandlingsutvalget og i representantskapsmøtet. Her kommer også samvirkeorganisasjonene og andre landbruksorganisasjoner med sine innspill, før kravet utformes.

Sammen med resultatene fra spørreundersøkelsen fra lokallaga brukes alle fylkesinnspill både i sekretariatet og av forhandlingsutvalget i utformingen av Bondelagets krav til jordbruksforhandlingene. Hele 85 % av lokallaga har svart på spørreundersøkelsen de siste åra. Det gir forhandlingsutvalget et godt grunnlag for å vite hva organisasjonen mener. Ved at ditt lokallag deltar i studiearbeidet er du med å påvirke kravet og hvilke prioriteringer som gjøres. Norges Bondelag er en demokratisk organisasjon og kravet til jordbruksforhandlingene er forankret i hva medlemmene samlet sett mener.

Studiematerialet består av:

- Studieheftet: 5 trykte eksemplarer sendes til hvert lokallag. Finnes også i digital utgave på nett.
- Plansjeserie tilknyttet studieheftet. Kan lastes ned digitalt fra nettsida, og brukes som innledning på regionmøter/distriktsmøter i januar og på møter i lokallaga.
- Digital spørreundersøkelse i Enalyzer.

I tillegg produseres det annet materiell til opplæring og inspirasjon.

Alt materialet finnes på

[Bondelaget.no](https://www.bondelaget.no) -> For lokallag og tillitsvalgte -> Drift av lokallag -> Studiearbeid

2 Valg 2025

Målet for Bondelagets arbeid med stortingsvalget 2025 er å legge til rette for en politikk som sikrer og bedrer rammebetingelsene for norsk landbruk. Resultatet av stortingsvalget i form av regjeringsdannelse og Stortingets sammensetning, er av stor betydning for både bondens, landbrukets og distriktenes rammevilkår.

[Næringspolitisk program 2024 -2028¹](https://www.bondelaget.no/getfile.php/131097857-1727427466/MMA/Dokumenter/N%C3%A6ringspolitisk%20Program%202024-2028.pdf), vedtatt av årsmøtet i 2024, er grunnlaget for den politikken Norges Bondelag skal jobbe for å få realisert. For å spisse budskapet overfor de politiske partiene fram mot valgdagen 8. september har styret i Norges Bondelag formulert tre hovedsaker, det er:

1. Styrke landbrukets rolle i landets beredskap

¹ <https://www.bondelaget.no/getfile.php/131097857-1727427466/MMA/Dokumenter/N%C3%A6ringspolitisk%20Program%202024-2028.pdf>

2. Sikre et framtidsretta landbruk i hele Norge
3. Sikre at bonden får sin rettferdige del av verdiskapinga

Det forberedes nå tiltak og materiell som fylkes- og lokallaga kan bruke for å fremme Bondelagets standpunkt og forventninger til landbrukspolitikken den kommende stortingsperioden. Informasjon om dette kommer i egne sendinger.

Nå i vinter er innspill til programarbeidet i de ulike partiene viktigste sak. Det er skrevet [egne brev til programkomiteene i stortingspartiene](#)² der vi kommer med innspill og endringsforslag til de programutkastene som er lagt ut til høring. Fylkeslaga har brukt de samme brevene i regionale møter med partiene. Arbeidet med å påvirke partienes programmer vil pågå fram til landsmøtene i hvert av partiene til våren, der programmene vedtas.

3 Målet om økt sjølforsyning og beredskap

Meld. St. 11 (2023-2024) *Strategi for auka sjølvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmoghelighetene i jordbruket* ble behandlet av Stortinget i vår og flertallet sluttet seg til regjeringas strategi for å øke sjølforsyningsgraden fra dagens nivå og opp mot 50 prosent.

Hovedstrategien er å forbedre og øke produksjonen av planteprodukt, både til mat og fôr, på en måte som styrker jordbrukets konkurransekraft mot import slik at etterspørselen etter norske jordbruksvarer øker:

1. Økt etterspørsel etter norsk mat
2. Økt norskandel i mat og fôr
3. Produksjon på norske ressurser som i størst mulig grad dekker etterspørselen

Økt produksjon av korn til mat og fôr, proteinvekster, poteter, frukt og grønt er avgjørende for å oppnå målet om 50 prosent sjølforsyningsgrad. Samtidig må en opprettholde sjølforsyningsgraden på kjøtt og egg (den er nesten 100 prosent allerede i dag), samt meieriprodukter (varierer fra 80-100 prosent sjølforsyning).

Dersom alle husdyr kun fikk helnorsk fôr, vil sjølforsyningsgraden kunne øke med maksimalt 5 prosentpoeng. Tallet kan synes lavt, men det skyldes at vi har høy norskandel i fôret til husdyrprodukter som kjøtt, melk og egg allerede. Vi ønsker så høy norskandel som mulig, men i vil alltid være avhengig av noe råvareimport av varer vi ikke selv kan produsere i det hele tatt eller i stort nok omfang (mais til egg, ellers særlig til høytytende kyr, purker og fjørfe).

Korn har størst potensiale for å øke sjølforsyningen både i maten vår direkte og gjennom fôr til dyra. Hvete, både til mat og fôr, og proteinvekster er viktig for å øke norskandelen og sjølforsyningsgraden. Det er avtalt en utredning av korn- og kraftfôrpolitikken (se kap. 4), som også er en anerkjennelse av betydningen korn har for sjølforsyningen.

Økt sjølforsyning krever at vi klarer å utnytte markedsmulighetene for norsk grønt, men som for alle jordbruksprodukter er det den norske forbruker som avgjør. Norskandelen er høy i gode avlingsår for store lagringsdyktige kulturer som løk og gulrot, men vi må også klare å dekke mer av spesialmarkedene som økologisk, urter og ikke minst mer foredla grøntprodukter.

² <https://www.bondelaget.no/nyhetsarkiv/vare-innspill-til-fremtidens-landbrukspolitikk>

4 Jordbruksoppgjøret 2024

Norges Bondelag gikk inn i forhandlingene 2024 med høye ambisjoner for inntektsvekst, økt sjølforsyning og risikoreduksjon for bonden. Etter innspill fra dere medlemmer var økonomien til melk, sau, ammeku og matkorn høyt prioritert. Spesielt er produksjon av matkorn, proteinvekster, grønt og landbruk i hele landet viktig for økt sjølforsyning. For å redusere bondens risiko er det gjort endringer, eller skal utredes mulige endringer, på områder som velferdsordninger, klimatilpasning, drenering, erstatningsordninger for dyresykdommer og produksjonssvikt og utrede grunnlag for en ordning med jordbrukskonto etter modell av tømmerkonto i skogbruket.

Ny prismodell for melk fra 1. november

I jordbruksoppgjøret 2024 ble det bestemt at målprisen på melk skulle avvikles. Endringene er nødvendige for ikke å bryte Norges forpliktelser i henhold til WTO-avtalen. Volummodell melk ble innført 1. november 2024, og Tine SA ble da ansvarlig for å sette en prisambisjon i form av en planlagt gjennomsnittlig engrospris (PGE). Modellen ble vurdert som det alternativet som best bidrar til forutsigbarhet i sektoren og som gir mulighet til å gjennomføre en aktiv landbrukspolitikk.

Endringen skjer altså verken fordi det er i bondens interesse, eller fordi målprissystemet for melk ikke har fungert. Det er heller ikke et grep som vil endre konkurransevilkårene i næringa. Hele poenget med markedsreguleringen som Tine nå skal gjøre på vegne av hele sektoren, er å sikre mest mulig lik og stabil pris til både bonde, forbruker og industri, gjennom hele året og over hele landet.

Verken forbruker eller de som foredler melk og meieriprodukter vil merke noen særlige konsekvenser av endringen. For bonden derimot, vil det innebære noe økt risiko. Det er fordi Tine, som prissetter og markedsregulator, har begrensning på hvor stort volum som kan legges på reguleringslager for å faktisk oppnå den fastsatte prisen. Råvareomsetningen i Tine er skilt ut i et eget selskap, Norsk Melkeråvare, som har eget regnskap og er atskilt Tines øvrige virksomhet. Norsk Melkeråvare har ansvar for omsetningen av rå melk, både henting på gård og forsyning til industrien på like vilkår.

Hva betyr dette for jordbruksforhandlingene 2025?

- Det skal ikke forhandles om målpris på melk.
- Partene må gjøre forutsetninger om prisutviklingen på melk slik en gjør for kjøtt når inntektsutviklingen skal vurderes
- Prisutvikling på melk skal ikke lenger finansiere en del av rammekravet. Det tilsier isolert sett at lavere rammestørrelse vil gi samme inntektseffekt.

Arbeidsgrupper og utredninger

I jordbruksoppgjøret 2024 ble partene enig om å sette ned flere arbeidsgrupper og de ble enig om utredninger der rapportene fra dette arbeidet vil bli drøftet i kommende jordbruksforhandlinger.

Tabell 1 Oversikt over arbeidsgrupper (blått) og utredninger (rødt) etter jordbruksforhandlingene 2024

Tema	Oppdrag/mandat
Husdyrtilskudd og klimagassutslipp	Tilpasninger i husdyrtilskuddet for å legge til rette for klimatiltak Se kap. 8.1.
Gjennomgang av virkemidler innenfor kornsektoren, korn og kraftfôrpolitikken	Frist 3. mars 2025 - Prisedskrivingstilskudd og matkornstilskudd - Mathvete - Effektiv og rasjonell kornstrøm - Distriktskorn - Økokorn
Telledato for storfe	Konkretisere og anbefale løsninger for å erstatte telledato for storfe. Se kap. 5.2
Produksjonsregulering	Frist mars 2025 - Utrede og vurdere nye virkemidler for produksjonsregulering for kjøtt og egg.
Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel (samordningsregelen)	Vurdering med frist 31. Januar 2025 - Faglig arbeid for å klargjøre innhold og praksis.
Grunnvilkår for produksjonstilskudd	Frist 11. mars 2025 - Gå gjennom grunnvilkårene for produksjons- og avløsertilskudd. - Bondelaget i sitter referansegruppen.
Potetmarkedene og avrensordningen	Utredning til jordbruksforhandlingene 2025, Landbruksdirektoratet. Bondelaget er i referansegruppa. Se kap. 19.3.2
Alternative finansieringsmodeller for sortsutvikling/kornforedling	Utredning med sikte på endring fra 1.juli 2025
Produsenteide pakkerier for grønt	Utredning til jordbruksforhandlingene 2025. Bondelaget er i referansegruppe. Se Kap. 19.3.2
Prinsipp og utfordring ved RMP-tilskudd for lovpålagte tiltak	Utredning til jordbruksforhandlingene 2025, Landbruksdirektoratet.
RMP-evaluering	Ekstern evaluering til jordbruksforhandlingene i 2026.
Evaluerings av norsk deltakelse på Internationale Grüne Woche (IGW) i Berlin	Ekstern evaluering til jordbruksforhandlingene i 2025.
Dreneringskostnader	Utredning med frist til jordbruksforhandlingene i 2025.
Pilotprosjekt for styrket landbruksutdanning	Partene lager mandat og lyser ut 3-årig prosjekt
Pilotprosjekt for teigbasert tilskudd	Skal testes ut i utvalgte kommuner i Troms.

4.1 Grunnlagsmateriale og tallgrunnlag

Fra 1993 til 2017 var Stortingets inntektsmål at bønder skulle gis muligheter for samme inntektsutvikling som andre grupper i samfunnet. Etter 2017 har målet vært å redusere inntektsgapet

mellom bønder og andre grupper i samfunnet. Utfordringen har vært at en ikke har hatt et tall for inntektsnivå og som er egnet for å beregne inntektsgapet.

Da Støre-regjeringen tiltrådte høsten 2021 var ambisjonen å legge fram en forpliktende og tidfestet plan for å tette inntektsgapet basert på et nytt tallgrunnlag. Det nye tallgrunnlaget må da kunne måle inntektsnivået i jordbruket for sammenligning med inntektsnivået til lønnsinntaker. Prosessen med å komme fram til prinsippene for et slikt tallgrunnlag har vært lang, og er fortsatt ikke over. I Meld. St. 11 (2023-2024) la Regjeringen fram hvordan de mente prinsippene skulle være. Stortinget behandlet meldinga den 18.april og her ble det kun flertall for å redusere antall timer i et årsverk til 1750 timer over 3 år. På andre punkter hadde partiene forslag som gikk i ulike retninger i forhold til hva Regjeringen hadde foreslått, men forslagene fikk ikke nok stemmer. Til jordbruksoppgjøret 2024 ble meldinga både av Regjering og faglag lagt til grunn for utarbeiding av sammenligningsinntekta.

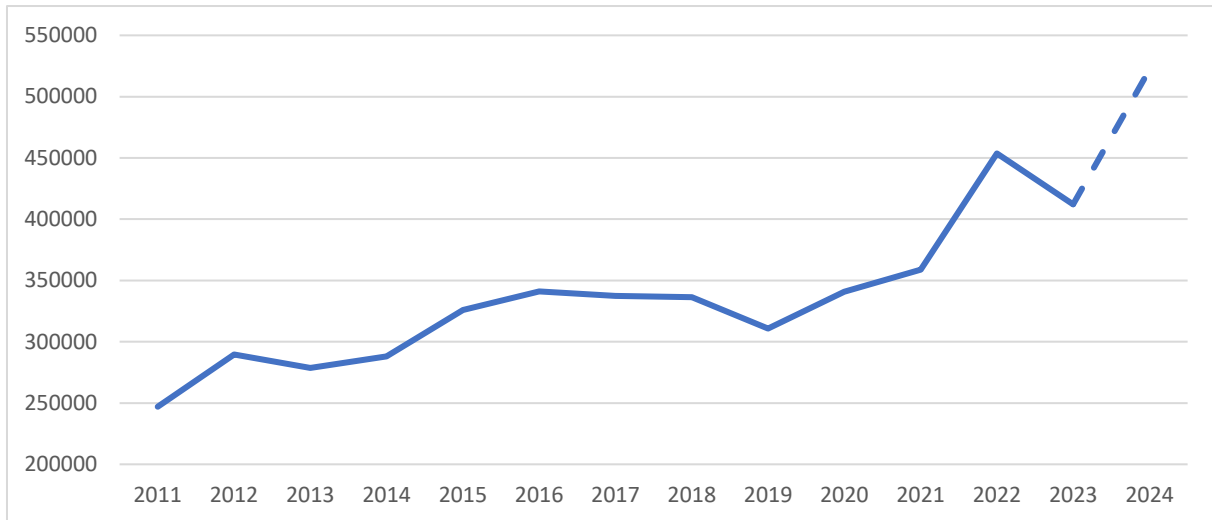
Gjennom jordbruksforhandlingene skal partene bli enig om en økonomisk ramme for bøndene kommende år. Til dette har Budsjettutvalget for jordbruket (BFJ) utarbeidet en Totalkalkyle for aktive jordbruksbedrifter. I tillegg skal den økonomiske ramma fordeles på målpriser og ulike tilskuddsordninger. For å se hvordan fordelingen slår ut på inntekta for ulike produksjoner, bruksstørrelser og områder, utarbeider BFJ 30 referansebruk som baserer seg på regnskapstall fra over 800 gårdsbruk med i driftsgranskingene der tilskudd og priser på inntekts- og kostnadssida framregnes 2 år fram i tid, til og med inneværende år.

Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter var ny til jordbruksoppgjøret 2024. Totalkalkylen er aggregerte tall for den samlede jordbruksproduksjonen fra alle aktive jordbruksbedrifter i Norge. Der summeres alle inntekter, og summen av alle kostnader trekkes fra for å komme fram til et årsresultat. Årsresultatet fordeles på alt arbeid utført av bonden og familien, herunder også egne barn og kårfolk. I forhold til tidligere års totalkalkyler, er det en del prinsipper som er endret.

- Det er trukket fra kostnader til jord- og kvoteleie
- Det er trukket fra kostnader til leid arbeid. Årsresultatet divideres ut på arbeid kun utført av brukerfamilien (ikke samlet arbeidsforbruk i hele jordbruket som tidligere)
- Det er trukket fra nominelle rentekostnader på jordbruksgjeld (ikke realrente)
- Avskrivningene er foretatt etter anskaffelseskost (historisk kost) (avskrivningsgrunnlaget skrives ikke lenger opp med generell prisstigning, og blir derfor lavere)
- Etterbetalinger føres på utbetalingsåret som i skatteregnskapet

Endringene er gjort for at tallene i størst mulig grad bygger på vanlige regnskapsprinsipper og det er lagt vekt på at en skal kunne kjenne seg igjen i materialet.

Figur 1 Årsresultat pr familieårsverk inkl. inntektseffekt av jordbruksfradraget. Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter

Uenigheten knytter seg til den videre beregningen av sammenligningsinntekta. Derfor vedtok Stortinget i juni ved behandlingen av jordbruksoppgjøret at Regjeringen skulle legge fram en ny sak for Stortinget om beregning av sammenligningsinntekt innen februar 2025.

Det er særlig to elementer det er uenighet om:

- Hvordan avsetningen til investeringer i avskrivbare driftsmidler skal beregnes, herunder også om det skal regnes en realavkastning på all egenkapital
- Om sammenligningsinntekta skal normeres, og evt. hvor høy normeringsfaktoren skal være.

Avsetning til investeringer i avskrivbare driftsmidler

Regjeringen har i Meld. St. 11 (2023-2024) lagt til grunn at bonden ikke kan bruke hele årsresultatet til forbruk eller sparing. Det kan lønsmottaker gjøre med sin inntekt. Gjør bonden som lønsmottakeren, må bonden ta opp mer i lån når de avskrivbare driftsmidlene er utslitt og skal reinvesteres. Da går egenkapitalandelen ned, det tærer på egenkapitalen. For å ta hensyn til dette, trekkes det fra årsresultatet en teoretisk avsetning til investeringer i avskrivbare driftsmidler. Avsetningen er beregnet som gjennomsnittlig prisstigning siste 5 år for hver gruppe driftsmidler multiplisert med den bokførte verdien på driftsmidlene og egenkapitalandelen. Ikke-avskrivbare driftsmidler som jord, buskap og varelager inngår ikke i beregningen. Her argumenterer regjeringen med at det er en prisstigning på disse som bonden realiserer ved salg. Et tilsvarende resonnement lå også til grunn for det gamle modellbrukssystemet som ble benyttet til inntektsnivåsammenligning fra siste halvdel av 70-tallet fram til 1993, men da beregnet på en litt annen måte.

Avsetningselementet innebærer i prinsippet at man i sammenligningsinntekta har trukket fra en avkastning på den bokførte egenkapitalen på de avskrivbare driftsmidlene tilsvarende prisstigningen. Det tilsvarer en realrente på 0, noe også det gamle modellbrukssystemet la til grunn.

Beregningen tar utgangspunkt i bokførte verdier, dvs. de regnskapsmessige verdiene etter årlige avskrivninger. Tar vi utgangspunkt i at disse er om lag halvt nedskrevet fra den gang investeringen ble gjort, er egenkapitalen ved bokførte verdier om lag halvparten av hva som bonden en gang la inn av egenkapital ved investeringen. I forslag 25, fremmet av SV, Rødt og MDG under behandlingen av

meldinga i Stortinget, foreslo de at «*Inntektsgapet skal tettes i fremtidige jordbruksoppgjør basert på den modell for måling av inntektsnivå hvor et årsverk er 1 700 timer, normeringsfaktor settes til 5 prosent, og at avsetning til avskrivbar kapital skal regnes med grunnlag i investert verdi og ikke bokført verdi, og ellers de vilkår som følger av Meld. St. 11 (2023–2024)*». Forslaget fikk ikke flertall. Flertall fikk heller ikke forslag fra partier på venstresida om å legge inn en avkastning på all egenkapital investert i jordbruket minst på størrelse med lånerente.

Normeringsfaktor

Gryttenutvalget fant ut at 17 prosent av bøndene som hadde negativ næringsinntekt fra jordbruk i 2015, hadde negative inntekter 6 år på rad uten at drifta ble lagt ned. Gryttenutvalget tok dette som en indikasjon på at ikke alle bønder maksimerer profitt, men også har andre motiver for å drive jordbruk enn å få et overskudd. I grunnlagstallene fra Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter inngår alle foretak. De som av ulike grunner ikke søker å maksimere inntekta, trekker årsresultatet i Totalkalkylen ned. For å korrigere for dette, har regjeringen lagt inn en normeringsfaktor satt til 20 prosent. I det tidligere modellbrukssystemet lå det også inne en rekke normeringer. Disse utgjorde i sum over 40 prosent høyere beregnet inntekt i modellbrukene enn totalkalkylen. Forslag 25, som ikke fikk flertall, ville sette normeringsfaktoren til 5 prosent. Høyre fremmet forslag om at Regjeringen skulle utarbeide en normeringsfaktor etter modell fra Gryttenutvalget (forslag 13). Det ville medført minimum 43 prosent. Dette forslaget fikk heller ikke flertall. Partiene som ba regjeringen komme tilbake med nytt forslag til beregningsopplegg, ligger altså på begge sider av Regjeringens forslag til normeringsfaktor.

Sammenligningsinntekt

Figuren nedenfor viser et årsresultat pr familieårsverk inkl. effekt av jordbruksfradraget på 522 000 kroner for 2024. Fra dette ble det trukket fra en avsetning til investeringer i avskrivbar kapital på 71 000 kr/familieårsverk. Nivået en da kom til ble så ganget opp med 20 prosent normering, som utgjorde 90 000 kr/familieårsverk. Sammenligningsinntekta mot lønnsinntak ble da 541 000 kroner.

Sammenligningsgruppa er i Meld. St. 11 (2023–2024) definert til gjennomsnittet av alle lønnsinntakere fratrasket de som tjener 10 prosent minst og 10 prosent mest. Høyre har foreslått at en skal sammenligne med industriarbeider, slik en gjorde med modellbrukene. Inntektsnivået for industriarbeideren ligger over 60 000 kroner lavere enn sammenligningsgruppa Regjeringen legger til grunn. Med forutsetningene fra jordbruksoppgjøret 2024, er inntektsgapet beregnet til 75 900 kr/familieårsverk for 2025.

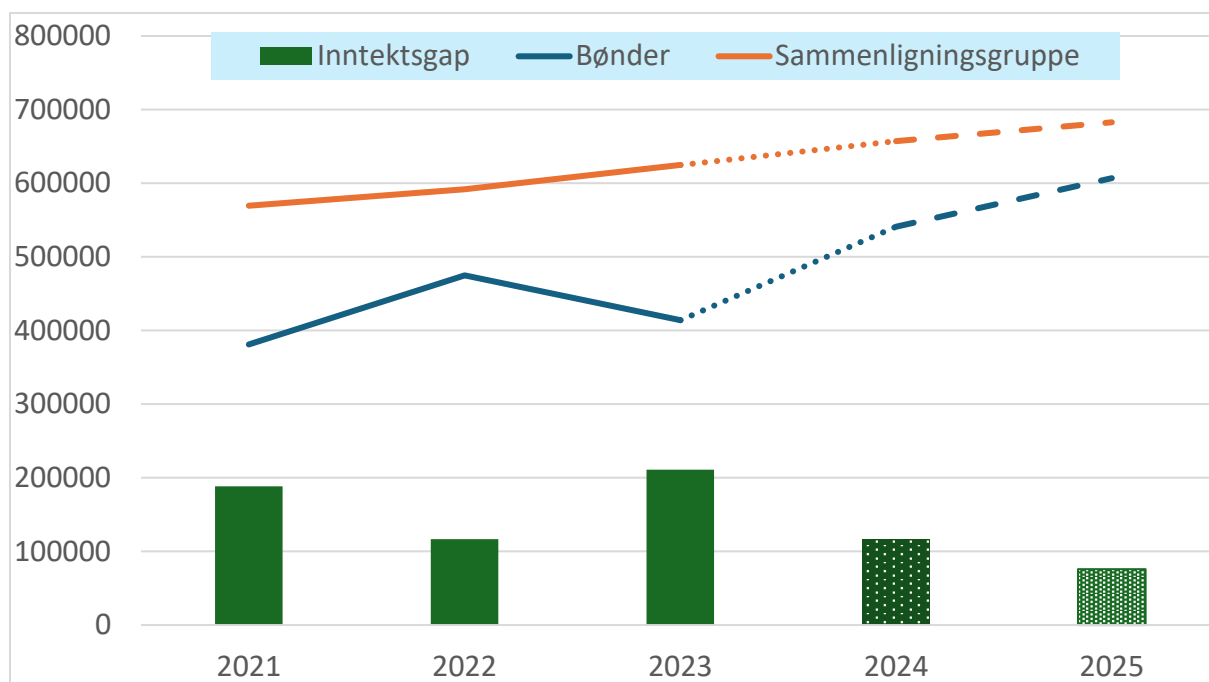
Meld. St. 11

(2023–2024)

Melding til Stortinget

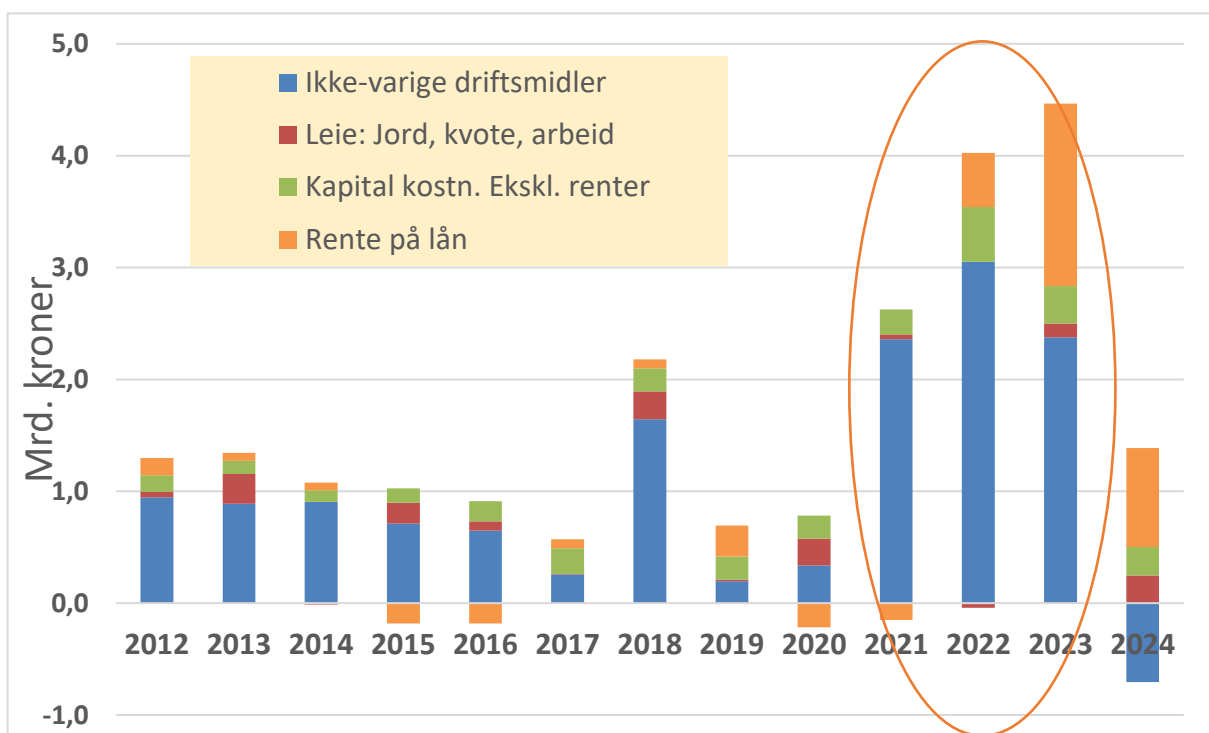
Strategi for auka sjølvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmoglegheitene i jordbruket

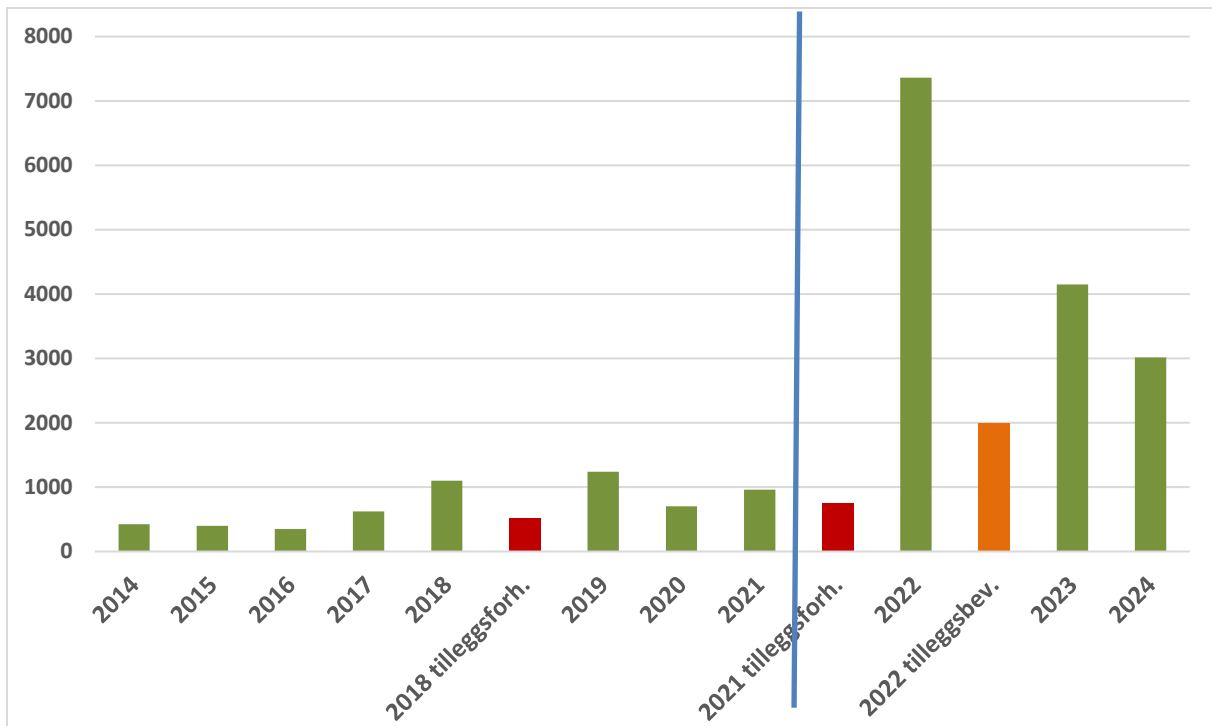
Figur 2 Beregning av inntektsgap. Kr/familieårsverk

4.2 Kostnadsvekst og økonomiske rammer i jordbruksoppgjørene.

Figur 3 Årlig endring i kostnader. Mrd. kroner. Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter

Kostnadsveksten var svært høy i 2022 og 2023. For 2021-2023 økte kostnadene med 10,9 mrd. kroner, eller nærmere 30 prosent som er nesten dobbelt så mye som den generelle prisveksten. For 2024 er det lånerenta som utgjør det meste av kostnadsveksten. På 3 år har rentekostnadene økt med 3 mrd. kroner. For 2025 forutsatte en i jordbruksoppgjøret en kostnadsvekst vel 1 milliard kroner.

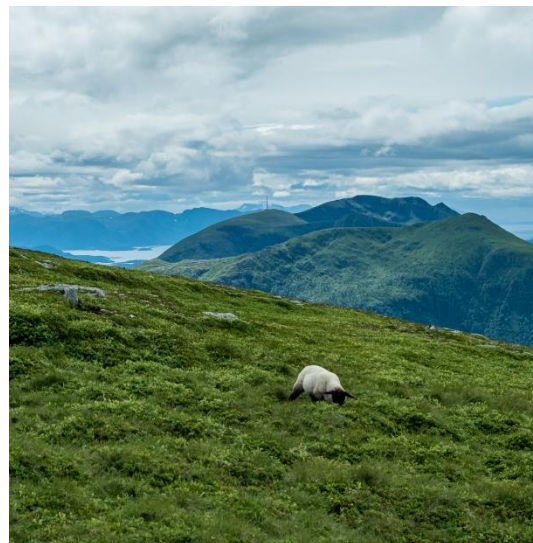
Figur 4 Økonomisk ramme for jordbruksoppgjørene fra 2014 til i dag inkl. tilleggshandlinger. Mill. kroner

De økonomiske rammene for de 3 siste jordbruksoppgjørene har vært på et helt annet nivå enn tidligere. Dette må også sees i sammenheng med kostnadsveksten, jf. figur 3. En stor del av rammene er finansiert med økte tilskudd. Fra 2021 har budsjettbevilgningen til jordbruket økt med over 12 mrd. kroner (over 70 prosent) og utgjør for 2025 nesten 29 mrd. kroner. De økonomiske rammene får i hovedsak inntektseffekt året etter siden tilskuddene først endres fra 1. januar. I jordbruksoppgjøret 2022 ble det forhandlet fram en tilleggshandling på 2 mrd. kroner med utbetaling i 2022. Også i siste jordbruksoppgjør ble det en tilleggshandling på 70 mill. kroner for å fullfinansiere et pristilskudd for ku- og geitemelk fra 1. juli 2024.

5 Hovedprioriteringer i fordeling

I slutten av mars gir representantskapet i Norges Bondelag forhandlingsutvalget et mandat for forhandlingene. Representantskapet består av styret, alle fylkesledere, samvirkebedriftene og avlsorganisasjoner. Fylkeslederne bygger sine meninger på fylkeslagets skriftlige innspill som igjen er basert på svarene og innspill dere lokallag har gitt på studieopplegget. Mandatet setter rammer for kravet og gir hovedprioriteringer. Normalt mener representantskapet noe om det er:

- Produksjoner som skal prioriteres?
- Geografiske områder som skal prioriteres?
- Spesielle bruksstørrelser som skal prioriteres?

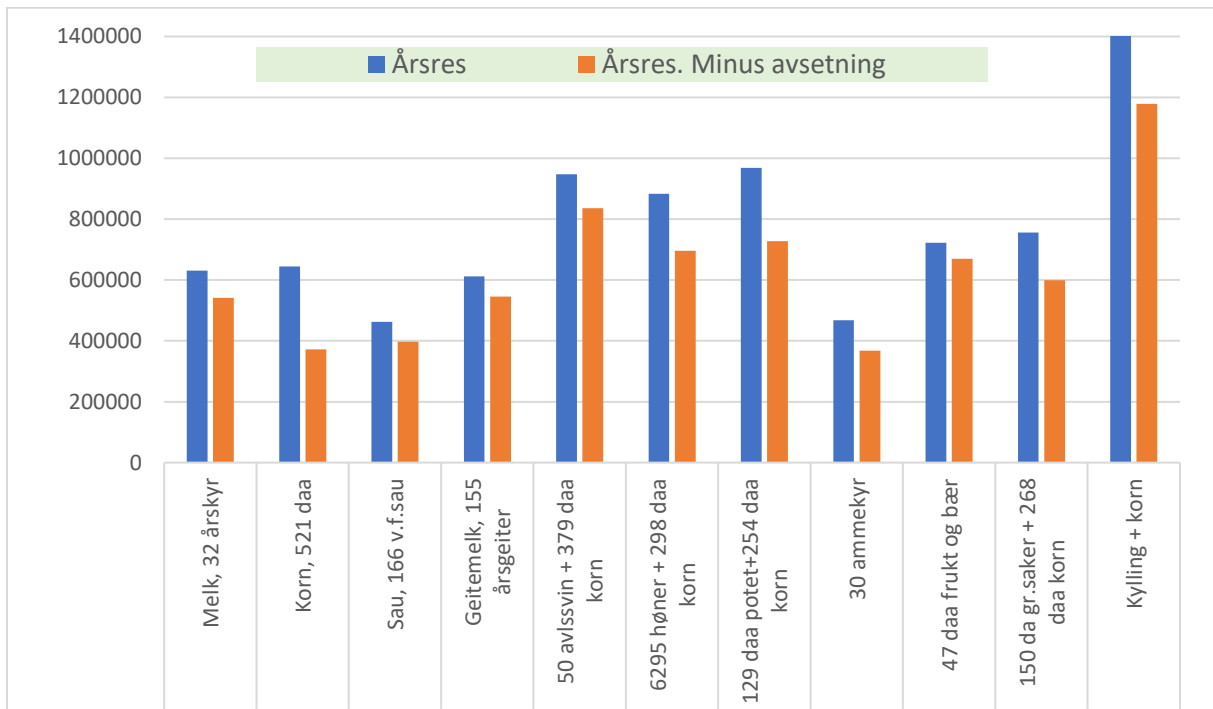

Et av de 4 hovedmålene for landbrukspolitikken er landbruk over hele landet. Det oppnår man ikke ved å la markedet virke fritt når forutsetningene for landbruk er så varierende som i Norge. Landbrukspolitikken og virkemidlene er derfor viktig for Inntektsutjevning; både mellom produksjoner, geografi og bruksstørrelser. Utviklingen i jordbruksareal over tid kan si noe om man klarer å utjevne de ulike geografiske forutsetningene knyttet til planteproduksjon og grovfôrbasert husdyrproduksjon. Det har vært små arealendringer siste 10 år, men med unntak av sone 5A (dominert av mye grasarealer) går alle soner ned i areal. Omdisponering av jordbruksareal er utfordringen i de laveste sonene, mens gjengroing som følge av nedlegging av gårdsbruk er utfordringen i de høyere sonene.

Tabell 2 Jordbruksareal i drift og arealendringer etter tilskuddsoner

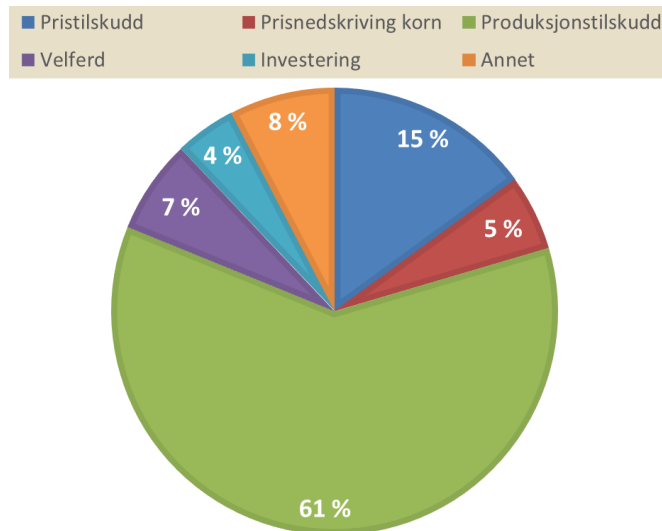
Arealsoner	2013	2019	2023	Endring 2013-23	
				daa	årlig %
Sone 1	1807462	1803054	1800965	-6497	-0,04 %
Sone 2	409715	404177	404131	-5584	-0,14 %
Sone 3	1835180	1818266	1830242	-4938	-0,03 %
Sone 4	988674	983008	984933	-3741	-0,04 %
Sone 5A	2105064	2124159	2124925	19861	0,09 %
Sone 5B	1833219	1827612	1822379	-10840	-0,06 %
Sone 6	767670	761780	759124	-8546	-0,11 %
Sone 7	124413	120376	120134	-4279	-0,35 %

Økonomien i jordbruket varierer mellom produksjoner når en måler årsresultatet pr familieårsverk. I figuren under er det tatt hensyn til at det vil være ulikt kapitalbehov i produksjonene. Vi har beregnet en avsetning til investeringer i avskrivbar kapital også for referansebruka etter samme metode som gjort for totalalkylen for aktive jordbruksbedrifter. Da får vi følgende resultat for 2024:

Figur 5 Årsresultat per familieårsverk med og uten korreksjon for en beregnet avsetning til investeringer i avskrivbare driftsmidler. Kilde: Budsjettnemda og egne beregninger.

Omfanget på drifta kan ha stor betydning for kostnadene. Et virkemiddel kan være å bruke tilskuddssystemet til å styrke de mindre bruka særlig, for eksempel gjennom trappetrinnstilskudd i alle produksjoner. Med trappetrinnstilskudd menes fallende satser jo flere dyr foretaket har. I husdyrholdet er det tilskuddsordninger som styrker de mindre bruka; som driftstilskudd, tilskudd til små og mellomstore melkebruk og fallende satser etter økning i dyretall. Fra og med søknadsåret 2024 er tak på totalt husdyrtilskudd, inkl. tilskudd til små og mellomstore melkebruk, ikke lenger suspendert, men satt til 1,0 mill. kroner per foretak.

Arealtilskuddene hadde trappetrinn og tak fram til 2014, men da fjernet landbruks- og matminister Sylvi Listhaug dem.

Arealtilskuddene for korn, frukt, bær og grønnsaker har nå fått to intervaller med høyest sats for de første arealene. For korn er det satt tak på arealtilskuddet på 3 000 daa. For grovfôrprodusenter med husdyr har de struktur i noen av husdyrtilskuddene.

Budsjettmidlene over jordbruksavtalen fordeles på ulike ordninger, for 2025 er fordelingen av budsjettmidlene på nesten 29 milliarder kroner som vist i figur 6.

Figur 6 Fordeling av budsjettmidler for 2025.

Spørsmål

- Alle produksjoner trenger et inntektsløft, så ingen bør prioriteres særskilt i årets jordbruksforhandlinger. Dersom dere svarer «uenig» vil neste spørsmål dreie seg om hvilke(n) produksjon(er) dere vil prioritere. (kap. 5.2)
 - ☐ Enig
 - ☐ Uenig
- Hvis dere har svart uenig. Hvilken av produksjonene vil dere særskilt prioritere? Ranger produksjonene fra 1 til 3, der 1 er produksjonen dere mener i størst grad skal prioriteres.
 - ☐ Ammeku
 - ☐ Egg og fjørfe
 - ☐ Ku- og geitemelk
 - ☐ Grøntnæringa, inkl. potet
 - ☐ Korn
 - ☐ Svin
 - ☐ Sau
 - ☐ Økologisk produksjon

3. Er det riktig i årets forhandlinger å prioritere alle regioner likt, eller er det behov for å prioritere enkelte områder spesielt? Dersom dere svarer «vi bør prioritere enkelte områder» vil neste spørsmål dreie seg om hvilke områder dere vil prioritere.
- ☐ Alle regioner bør prioriteres likt
 - ☐ Vi bør prioritere enkelte områder
4. Hvis dere svarte at vi bør prioritere enkelte områder, hvilke områder bør vi prioritere? Velg 2 alternativ.
- ☐ Sone 1 (Beste dyrkningssone Østlandet)
 - ☐ Sone 2 (Jæren)
 - ☐ Sone 3 (Østlandet flatbygder + Strand, Gjesdal og Bjerkreim)
 - ☐ Sone 4 (Rundt Trondheimsfjorden)
 - ☐ Sone 5 A (Agder, Dal og Fjellbygder på Østlandet og Trøndelag)
 - ☐ Sone 5 B (Vestlandet)
 - ☐ Sone 6 (Nordland og Sør-Troms)
 - ☐ Sone 7 (Nord-Troms og Finnmark)
5. Hvilken type tilskuddsordning prioriterer dere størst prosentvis økning av? Velg 3 alternativer.
- ☐ Velferdsordninger
 - ☐ Investeringsordninger
 - ☐ Areal- og kulturlandskapstilskudd
 - ☐ Pristilskudd
 - ☐ Distriktstilskudd
 - ☐ Driftstilskudd
 - ☐ RMP og SMIL
 - ☐ Drenering
 - ☐ Frakttilskudd
 - ☐ Husdyrtilskudd
 - ☐ Beitetilskudd
 - ☐ Annet

5.1 Grunnvilkår for produksjonstilskudd

For å kunne motta produksjonstilskudd må foretak oppfylle noen grunnvilkår. Disse er nedfelt i §2 i forskrift om produksjonstilskudd og avløsertilskudd.

Oppsummert må foretak oppfylle følgende grunnvilkår for å kunne motta tilskudd:

- Foretaket må være registrert i Enhetsregisteret innen den aktuelle søknadsfristen og ved utbetaling
- Foretaket må drive vanlig jordbruksproduksjon
- Foretakets produksjon må foregå på en eller flere landbrukseiendommer (med unntak for foretak som kun søker produksjonstilskudd for bifolk)

Spørsmålet om foretaket driver vanlig jordbruksproduksjon må vurderes ut fra et jordbruksfaglig skjønn. I vurderingen skal hver enkelt produksjon vurderes mot god agronomisk praksis og godt husdyrhold. Det innebærer at produksjonen må ha et næringsmessig preg. Leveransene må stå i

samsvar med antall dyr eller størrelsen på arealet. Det må bl.a. vurderes om produksjonen er for ekstensiv. I tillegg er det knyttet egne vilkår til ulike tilskuddsordninger, f.eks. krav om grovfôravling for å arealtilskudd grovfôr for hele grovfôraarealet.

Grunnvilkårene er viktig for å sikre legitimitet til tilskuddene, dyrevelferd og god agronomisk praksis i landbruket som igjen kan bidra til godt omdømme. Formålet med de ulike tilskuddene varierer. Foretak som ikke oppfyller grunnvilkår for produksjonstilskudd til husdyr, kan likevel motta beitetilskudd og areal- og kulturlandskapstilskudd for de samme dyrene. For kommunene kan det være krevende å utøve skjønnet mot vilkåret om «vanlig jordbruksproduksjon». Oppfølgingen av vilkåret varierer mellom kommuner og det viser seg at flere foretak mottar tilskudd selv om det ikke er levert noe gjennom året fra foretaket. I jordbruksoppgjøret 2024 ble det bestemt at Landbruksdirektoratet skal foreta en gjennomgang av grunnvilkårene for produksjonstilskudd. Det er opprettet ei referansegruppe der partene er representert. Det kan være aktuelt å lempe på grunnvilkår, evt. fjerne de, eller skjerpe grunnvilkårene eller innføre nye.

Jordbruksavtalen er en næringsavtale mellom næringsdrivende bønder og staten. For å skille mellom hobby og næring, har man et bunnfradrag på 6 000 kroner. Det vil si at foretak som har et driftsomfang som gir grunnlag for mindre enn 6 000 kroner i tilskudd, ikke mottar produksjonstilskudd. Ved jordbruksoppgjøret 2002 ble det innført et vilkår om at foretak som søker produksjonstilskudd måtte være registrert i merverdiavgiftsregisteret. Den gang innebar det en omsetning på minst 30.000 kroner. Vilkaaret ble senere redusert til 20.000 kroner ved jordbruksavtalen i 2007 og fjernet i 2009 begrunnet med at omsetningen også kunne komme fra andre virksomheter enn jordbruk. I dag må et foretak ha minst 50.000 kroner i omsetning for å være med i mva-registeret. Et vilkår om å være med i mva-registeret vil i større grad sikre at tilskudd går til næringsdrivende innen jordbruk. På den annen side vil et slikt vilkår føre til at foretak med lav omsetning ikke blir berettiget tilskudd. Det kan svekke økonomien så mye at de velger å legge ned.

Spørsmål

6. Bør grunnvilkårene for å motta produksjonstilskudd endres?

- ☐ Ja, ta de bort. Bunnfradraget (6 000 kr) er tilstrekkelig
- ☐ Ja, ta bort vilkåret om «vanlig jordbruksproduksjon» fordi det er vanskelig å trekke grenser for hva som er vanlig og hva som ikke er det. Behold de andre vilkårene
- ☐ Ja, innfør et vilkår om å være mva.-registrert for å motta produksjonstilskudd
- ☐ Nei, behold de uendret
- ☐ Ja, behold grunnvilkårene, men still strengere vilkår til de ulike tilskuddsordningene
- ☐ Ja, behold grunnvilkårene, men lemp på vilkårene for de ulike tilskuddsordningene
- ☐ Vet ikke

7. Har dere andre forslag eller synspunkter når det gjelder grunnvilkår?

5.2 Teigbasert tilskudd

I jordbruksforhandlingene i 2024 ble partene enige om å prøve ut teigbasert tilskudd i utvalgte kommuner i Nord-Norge. Formålet med prøveprosjektet er å forhindre gjengroing av areal, og bidra til drift av krevende areal, samt lage gode systemer og prøve ut ordninger som kan forvaltes på en god måte. Evaluering av prosjektet vil vise om ordningene kan få en bredere anvendelse.

6 Velferd

Velferdsordninger i form av avløsertjenester, økonomisk trygghet ved sykdom og mulighet for tidligpensjon, er et viktig sikkerhetsnett for oss bønder. De er viktige for å styrke rekrutteringa til landbruket. Bonden skal også kunne ha ferie og fritid og få stelt dyra når en blir sjuk, eller er i svangerskap/fødsel.

Velferdsordningene utgjør 1,97 mrd. kroner for 2025, en økning på ca. 50 mill. kroner fra 2024. Bevilgningene til velferdsordningene har økt en god del de siste åra. Den samla bevilgningen til velferdsordningen er ca. 430 mill. kroner høyere i 2025 sammenlignet med 2022. Velferdsordningene er sterkt prioritert fra Norges Bondelag i oppgjørene disse

åra. Kravene er møtt positivt av staten når det gjelder satsøkningene, men våre forslag til endringer i regelverket har vært vanskelig å få gjennomslag for.

Vi oppfordrer dere i lokallaga til å bruke spørsmålene til dette kapitlet til å melde fra om hva som bør være den tydeligste prioriteringen innenfor velferdsordningene i jordbruksforhandlingene til våren. Vi ønsker også synspunkt på hvordan de bør prioriteres sett opp mot forbedringer i øvrige ordninger og tilskudd i jordbruksavtalen.

Velferdsordningene består av:

- Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid
- Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel
- Tilskudd til sjukepengeordningen i jordbruket
- Tilskudd til landbruksvikarordningen
- Tidligpensjonsordningen for jordbruker

Maks-tak og satser, ferie og fritid

Jordbruksoppgjøret i 2024 resulterte i at både maks-tak og satser for tilskudd til ferie og fritid økte med 6 prosent. I 2023 heva en taket forholdsvis mer enn de enkelte satsene. Da blei maks-taket heva med kr 30 000 eller ca. 31 prosent, mens de enkelte satsene økte med 5 prosent. Dette medførte at flere av dem som hadde nådd taket for avløsertilskudd tidligere nå får økt utbetaling, basert på sin produksjon og sitt dyretall.

Å heve maks-taket mer enn satsene, innebærer at utbetalingene fra ordningen øker relativt mer for flere av dem med stort produksjonsomfang, sammenlignet med dem som har mindre og ikke når taket. Heving av taket er også fordelaktig for de mest arbeidsintensive produksjonene. Når satsene øker får alle mer tilskudd, men gjennom å øke taket får også de som har makstilskudd mer.

Avkortning av tilskudd til avløsning ved sykdom, fødsel mv.

I dag medfører lønn fra jobb utenom gårdsdrifta, eller sjukepenger fra annen arbeidsgiver, trekk i tilskuddet til sjukdomsavløsning. Denne avkortningen oppleves som urettferdig av dem som er i den situasjonen. Forholdet er tatt opp av Norges Bondelag i flere forhandlingsrunder, og det er også utredet i ulike rapporter. Det er fortsatt uklart om en ved å utbetale fullt avløsertilskudd uavhengig av annen lønnsinntekt, flytter en kostnad fra NAVs budsjett og over til jordbruksavtalen, uten at bonden får dekket opp mer av kostnadene.

Vi fremma kravet om å fjerne avkortning på nytt i jordbruksforhandlingene i 2024. I løpet av forhandlingene kom det midlertidig ny informasjon fra NAV. Det skapte ny usikkerhet om hva som er

de faktiske forholdene i saken, dvs. om deltidsbonden likevel vil tape sjukepenges. Det var ikke forsvarlig å gå videre med kravet om å fjerne avkortning i dette jordbruksoppgjøret.

Det er nå etablert ei ny arbeidsgruppe, der både NAV og Arbeids- og inkluderingsdepartementet er trukket direkte med. Hovedsak for gruppa er å gjøre rede for sammenhengene mellom sjukdomsavløsningsordningen i jordbruksavtalen og ytelser jordbrukeren kan få fra NAV. Videre skal en avklare hvorvidt utmålingen av sjukdomsavløsningsstilskuddet kan være av betydning for sjukepengeretten bonden har. Konklusjonen fra gruppa er venta over nyttår.

Dersom det å fjerne avkortning ikke fører til tap av sjukepenges for dem som har lønn fra annet arbeid, må vi likevel vurdere om et slikt krav er rett prioritering av midler i jordbruksavtalen sett opp mot alternativene. F. eks. til en generell heving av satser/ tak i en eller flere av de eksisterende velferdsordningene eller til andre formål. Vi anslo våren 2024 kostnaden ved å fjerne avkortninga helt, til om lag 200 mill. kroner i 2025. Dette er trolig et forsiktig anslag, da vi ikke vet hvor mange flere som vil søke og få innvilga tilskudd om reglene endres. Organisasjonen, og til slutt forhandlingsutvalget, må gjøre seg opp ei mening om dette er riktig bruk av en slik sum i jordbruksavtalen, eller om den bør brukes annerledes.

Rekruttering og tilgang på avløsere

Bondens reelle mulighet til å få avløsning både ved sjukdom og for å ta ferie er også avhengig av om det er avløsere/landbruksvikarer tilgjengelig og med kompetanse til å gå inn i drifta. Dette er undersøkt av forskningsinstituttet Ruralis som har utarbeidet en rapport om temaet [Rekruttering av avløsere og landbruksvikarer til jordbruket. Ruralis Rapport 1/2024³](https://ruralis.no/wp-content/uploads/2024/02/rapport-1_24-rekruttering-av-avlosere-til-jordbruket-e-p--straete-et-al.pdf).

De viktigste funnene i rapporten er at det er grunn til bekymring med tanke på rekruttering av avløsere og landbruksvikarer til norsk jordbruk, og at fire av ti gårdbrukere er delvis eller helt uenig i at det er enkelt å skaffe avløser. Det er en betydelig andel gårdbrukere som ikke er fornøyd med ordningene, og bedre rekruttering av avløsere er en kritisk faktor for å forbedre situasjonen for gårdbrukerne. Yrket som avløser har et potensial til å bli mer attraktivt. Avløserne har stor trivsel i arbeidet, men lønns- og arbeidsbetingelsene bør forbedres.

Det er pekt på en rekke aktuelle tiltak, både for å bedre avløsernes arbeidssituasjon, sikre rekruttering og gi rom for mer bruk av avløsere.

Spørsmål

8. Hvilken tilskuddsordning bør økes prosentvis mest innenfor velferdsordningene? Velg ett alternativ.

- ☐ Tilskudd til ferie og fritid
- ☐ Avløsning ved sjukdom, fødsel mv.
- ☐ Tidligpensjonsordningen
- ☐ Tilskudd til landbruksvikar
- ☐ Alle velferdsordningene bør øke like mye

³ https://ruralis.no/wp-content/uploads/2024/02/rapport-1_24-rekruttering-av-avlosere-til-jordbruket-e-p--straete-et-al.pdf

9. Tilskudd til avløsning til ferie og fritid. Hva skal vi prioritere i årets forhandlinger? Velg ett alternativ.
- ☐ Øke både satser og tak prosentvis like mye
 - ☐ Øke satsene for tilskuddet prosentvis mer enn taket
 - ☐ Øke taket for tilskuddet prosentvis mer enn satsene
 - ☐ Rammen for tilskuddet er høy nok, bruk heller midler på andre ordninger
10. Makstilskudd per dag for sjukeavløsning er hevet fra 1 670 til 2 600 kroner fra 2022 til 2025. Er 2 600 kroner er tilstrekkelig nivå også for 2026?
- ☐ Ja
 - ☐ Nei, det må heves i takt med lønnsøkningen for avløsere
 - ☐ Nei, maksimal dagsats i ordningen må heves ytterligere for å dekke opp for avløserutgifter
 - ☐ Vet ikke
11. Dersom utredningen viser at det ikke er noe formelt som står i veien for å fjerne samordningen med lønnsinntekt for tilskudd til avløsning ved sykdom mv., hva bør forhandlingsutvalget prioritere?
- ☐ Prioritere å bruke minst 200 mill. kroner av potten på å avvikle samordningen slik at bønder som har lønnsinntekter får kompensert mer av avløserutgiftene
 - ☐ Prioritere å avvikle samordning for første 16 dager sjukdomsavløsning
 - ☐ Prioritere å avvikle samordning kun ved fødsel, eller andre enkeltjusteringer
 - ☐ Prioriter heller midler på å øke satser/tak på denne ordningen, velferdsordningene generelt eller andre tilskuddsordninger over jordbruksavtalen
 - ☐ Vet ikke
12. Har dere andre forslag til forbedringer av velferdsordningene?

7 Investeringer

Investeringsstøtta i jordbruket (IBU-midlene) er økt mye de siste åra. I 2025 er det satt av 1 272 mill. kroner til investeringsstøtte, som er dobbelt så mye som for 5 år siden.

IBU-midlene brukes som tilskudd til investeringer i driftsbygninger og andre produksjonsanlegg med tilhørende veggfast produksjonsutstyr⁴. Andre formål er tilskudd til gjødsellager, tilskudd til investeringer i frukt- og bær dyrking og tilskudd til mindre investeringer ved generasjonsskifte. Det gis også tilskudd til etablering av annen landbruksbasert næring (etablerertilskudd) og tilskudd til bedriftsutvikling. Om lag 90 prosent av midlene brukes til tradisjonelt landbruk og 10 prosent på andre landsbruksbaserte næringer.

Tilskudd til investeringer i driftsbygninger og andre produksjonsanlegg for husdyr er den langt største posten innenfor IBU. I 2023 blei det brukt 750 mill. kroner til dette formålet av en totalt tilgjengelig IBU-pott på 1150 mill. kroner det året. Av de 750 mill. kroner gikk 543 mill. kroner til investeringer i melkeproduksjon. Støtte til omlegging til løsdrift for melkekyr har vært den vært det formålet som er

⁴ Inkluderer melkerobot

gitt høyeste prioritet for bruken av IBU over flere år, grunnet 2034-kravet om løsdrift. Fornyng av fjøs med inntil 30 kyr skal ha særlig prioritet.

Som en del av prioriteringen er det fra og med kalenderåret 2024 også satt av en egen nasjonal tilleggsramme øremerka for ombygging til løsdriftsinvesteringer for storfe. I 2024 er den på 100 mill. kroner og samme beløpsstørrelse er videreført i 2025. Denne ramma kan trekkes på av de fylker som har brukt opp sine egne fylkesrammer i løpet av året. I 2024 er de 100 mill. kroner brukt i Rogaland (90 mill. kroner/14 prosjekt) og Møre og Romsdal (10 mill. kroner/2 prosjekt)

Siden 2023 kan det også gis tilskudd til ressursavklaring ved investeringer i tradisjonelt landbruk, typisk i forbindelse med planlegging av bygg til løsdrift for storfe. Innovasjon Norge gir inntil 100 000 kroner til eksterne kostnader for å avklare brukerfamiliens framtidsplaner, ressurser, hvilket investeringsomfang bruket kan make og kartlegging i hvilken grad eksisterende bygningsmasse eventuelt kan benyttes som grunnlag for trinnvis utbygging.

Det er stor etterspørsel etter investeringsstøtte, per oktober 2024 var den fylkesvise bruken av IBU som følger:

Tabell 3

Fylkesvis oversikt over bruken av IBU-midler i 2024, mill. kroner. Kilde: Innovasjon Norge

Oktober 2024	Årets ramme	Forbruk	Ramme-utnyttning
11 Rogaland	90,91	99,0	109 %
15 Møre og Romsdal	83,64	86,3	103 %
18 Nordland	81,19	41,7	51 %
31 Østfold	43,16	45,0	104 %
32 Akershus/Oslo	38,27	39,5	103 %
33 Buskerud	51,16	42,1	82 %
34 Innlandet	173,12	171,1	99 %
39 Vestfold	34,27	37,6	110 %
40 Telemark	42,25	24,6	58 %
42 Agder	68,34	67,6	99 %
46 Vestland	159,56	162,0	102 %
50 Trøndelag	177,66	147,8	83 %
55 Troms	54,83	32,0	58 %
56 Finnmark	37,96	14,5	38 %
	1136,32	1010,8	89 %

For å sikre at den samla IBU-ramma blir brukt der det er etterspørsel, er det etablert en modell der ubrukte midler blir trukket inn ved årsskiftet og fordelt ut igjen til alle fylker i en ekstra omgang.

Det regionale handlingsrommet for bruk av IBU-tilskudd er utvida de siste åra når det gjelder investeringer til løsdrift innen storfeproduksjon. Nå er maks. prosentandel støtte 50 % og kronetaket 5 mill. kroner for slike investeringer. I jordbruksavtalen det bestemt at investeringsregelverket for løsdrift skal stå fast i åra fram til 2034. For andre investeringer er grensa maks 40 % og 3,5 mill. kroner. Det som kan endres i jordbruksoppgjørene framover, er størrelsen på IBU-bevilgningen, eventuelt endringer i de generelle føringene og satsene for utmåling av støtte.

NB! I Nord-Norge er det ikke kronetak, hverken for løsdrift- eller andre investeringer.

Investeringsviljen har sterk sammenheng med økonomien i jordbruket, men også muligheter for annet andre inntekts- og arbeidsmuligheter utenfor bruket. Investeringsstilskuddet skriver ned kostnaden ved investeringene og kan målrettes slik at f.eks. investeringer på bruk med begrenset ressurstilgang får lønnsomhet i investeringene. Samtidig melder Innovasjon Norge om at de registrerer en betydelig økt investeringskostnad i 2024, med en tendens til at kostnaden sammenfaller med grensa for maksimal støtte. Et spørsmål som følger av det, er om de økte grensene for tilskudd i seg sjøl bidrar til å drive opp kostnadsnivået, eller om økningen er nødvendig for å beholde nytteverdien av ordningen. Uansett møter bønder som investerer det kostnadsnivået som faktisk er i samfunnet, og de er nødt til å håndtere det med den økonomien de har og de virkemidlene som er tilgjengelige på investeringstidspunktet.

Spørsmål

13. IBU-midlene utgjør en vesentlig del av jordbruksavtalen. Er det rett prioritering å øke potten videre for 2026?
- ☐ Ja, betydelig. Investeringsbehovet er stort.
 - ☐ Ja, med generell prisvekst
 - ☐ Nei. En økning i jordbruksavtalens ramme må brukes på andre ordninger
 - ☐ Vet ikke
14. Bør de generelle reglene for maksimal prosentsats (40 %) og kronetak (3,5 mill. kroner) beholdes uendret for 2026? Velg ett alternativ
- ☐ Ja
 - ☐ Nei, maks prosentsats bør heves
 - ☐ Nei, kronetaket bør heves
 - ☐ Nei, både maks prosentsats og kronetak bør heves
 - ☐ Vet ikke
15. Omlegging til løsdrift for melk og storfe er det høyest prioriterte formålet for tildeling av IBU-tilskudd. Hvilke andre formål er de viktigste å prioritere framover? Velg 2 alternativer.
- ☐ Grøntproduksjon
 - ☐ Kraftfôrkrevende - gris
 - ☐ Korn
 - ☐ Sau
 - ☐ Andre produksjoner
 - ☐ HMS og dyrevelferdskrav i alle produksjoner
 - ☐ Partnerskapene i fylkene bør fastsette prioriteringene
 - ☐ Vet ikke
16. Har dere andre forslag til forbedringer av investeringsordningene?

8 Bærekraftig landbruk (miljø- og klimaarbeidet)

FNs bærekraftsmål er delt inn i tre dimensjoner – økonomisk bærekraft, sosial bærekraft og miljømessig bærekraft. Alle de tre dimensjonene må være med i arbeidet for et mer bærekraftig matsystem. Mat fra norsk jordbruk skal produseres på en måte som ikke forringer ressursene, som ivaretar økosystemene, og som bidrar til å redusere den globale oppvarmingen. Samtidig må produksjonen være økonomisk bærekraftig helt ut på det enkelte gårdsbruk. Landbruket må innfri på klimaavtalen som er inngått med staten. Vi må derfor legge til rette for at målene i avtalen kan nås gjennom jordbruksforhandlingene.

I jordbruksforhandlingene er staten, ved klima- og miljødepartementet, vår forhandlingsmotpart på klima- og miljøområdet. Deres rolle er å ivareta klima- og miljøhensynene i forhandlingene, og argumenterer hardt for dette, selv om det kan gå på bekostning av mulighetene for matproduksjon. De siste årene har vi opplevd at klima- og miljødepartementet har satt krav til hvor stor del av ramma som skal brukes på klima- og miljøtiltak, som i stor grad er kostnadsreducerende tiltak. Dette gir begrensninger i hvor stor del av ramma som kan brukes til direkte inntektsgivende tiltak.

8.1 Klimaarbeidet i landbruket

Den 21. juni 2019 signerte Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og regjeringa en intensjonsavtale om å redusere klimagassutslipp og øke opptak av karbon fra jordbruket tilsvarende 5 mill. tonn CO₂-ekv. for perioden 2021-2030. Avtalen med myndighetene slår fast at jordbruket står fritt til selv å bestemme hvilke klimatiltak man ønsker å gjennomføre for å innfri forpliktelsen. I april 2020 vedtok representantskapet i Norges Bondelag Landbrukets Klimaplan som viser hvordan næringa vil jobbe framover for å innfri klimaavtalen med regjeringa.

Oppdatert kunnskapsgrunnlag for Landbrukets klimaplan ble lagt fram våren 2024, og la grunnlaget for den første revideringen av Landbrukets Klimaplan. Den reviderte utgaven av klimaplanen ble presentert og behandlet på det årlige klimamøtet i mars 2024. Der ble nye tiltak inkludert, tiltakspotensialet oppdatert og planen ble endret fra å inneholde åtte satsingsområder til ni. De største endringene gikk ut på:

- Å dele opp satsingsområde **#2 Mer klimavennlig og bærekraftig fôring, avl og friskere dyr** til to egne satsingsområder **#2 Avl og friskere husdyr** og **#3 Klimavennlig fôring**;
- Fjerne **#8 Ny klimateknologi revolusjonerer landbruket** som et eget satsningsområde og i stedet inkludere noen eksempler på ny teknologi innenfor hvert satsingsområde;
- Etablere et nytt satsingsområde **#9 Klimarisiko og klimatilpasning**, for å lage et rammeverk som skal se på klimatilpasning og risiko, og om dette forbedrer norsk sjølforsyning og matsikkerhet.

For å nå målene i klimaavtalen er det etablert ordninger i jordbruksavtalen. Gjennom Bionova kan en søke om investeringstilskudd.

Bionova

Bionova er et finansieringsverktøy hos Innovasjon Norge som ble etablert i 2022 for å bidra til reduserte klimagassutslipp og økt karbonopptak i jord på gårdsnivå. Bionova skal også bidra til økt verdiskapning gjennom en mer ressurseffektiv og sirkulær bioøkonomi basert på fornybare ressurser fra land og hav.

Ved utgangen av 2024 består Bionova av de to tidligere programmene *Bioøkonomiordningen* og *Verdiskapingsprogrammet*. Som en del av jordbruksavtalen bevilges investeringstilskudd til konvertering fra fossil til fornybar oppvarming gjennom *Verdiskapingsprogrammet* i Bionova.

Husdyrtilskudd og klimagassutslipp

I jordbruksoppgjøret 2023 ble partene enige om å nedsette en arbeidsgruppe med formål å foreta en vurdering av hvordan en kan utvikle husdyrtilskuddene til storfe og småfe fra å være et rent husdyrtilskudd til også å være et tilskudd som bidrar til reduserte klimagassutslipp fra husdyrproduksjonen. Arbeidsgruppa har utarbeidet en rapport som ble lagt fram 31. oktober 2024.

I mandatet til arbeidsgruppa står det at *det settes inn en større innsats for å redusere metanutslippene fra jordbruket, for å redusere klimagassutslippene og derigjennom nå målet for klimaavtalen mellom jordbruket og staten*. I mandatet nevnes spesielt bruk av klimarådgivning og bruk av metanhemmere som tilsetningsstoff i fôret. Arbeidsgruppa har derfor vurdert disse to

tiltakene, samt tiltaket *bedre grovfôr*, i sin rapport. Der har de vurdert i hvilken grad de ulike tiltakene kan knyttes opp mot husdyrtilskuddet avhengig av tiltakets modenhet, klimanytte, kostnad, praktisk gjennomførbarhet og påvirkning på andre landbrukspolitiske mål. Utredningen gjelder husdyrtilskuddet og mer spesifikt husdyrprodusenter med storfe og småfe. Tiltak og insentiv som skal vurderes er derfor avgrenset til det grovfôrbaserte husdyrholdet.

Rapporten omtaler tre ulike måter å utforme virkemidler på:

- Vilkår: Hvis foretaket ikke oppfyller vilkåret, gis ikke husdyrtilskudd.
- Avkortning: Husdyrtilskuddet avkortes dersom foretaket ikke oppfyller et satt krav.
- Tillegg: Det gis et eget tilskudd hvis foretaket oppfyller et satt krav

Det vil være opp til jordbruksavtalepartene å ta stilling til om, hvordan og på hvilket tidspunkt det er ønskelig å innføre et eventuelt insentiv. I forberedelsene til jordbruksoppgjøret i 2025 vil det derfor være mest relevant å drøfte arbeidsgruppas forslag, samt hvordan og eventuelt når de foreslåtte tiltakene kan iverksettes.

Tiltak: Klimarådgivning

Klimarådgivning er rådgivning som tar for seg en helhetlig gjennomgang av utslipp og opptak av klimagasser på gården, med sikte på å gjennomføre klimatiltak i jordbruksproduksjonen hos enkeltforetak. Klimakalkulatoren er anbefalt å bruke som en del av klimarådgivningen, men er også et verktøy som jordbruksforetak kan benytte uavhengig av klimarådgivning. Klimakalkulatoren gir jordbruksbedrifter oversikt over utslipp fra sin produksjon og muligheter for å redusere utslipp og binde karbon.

Arbeidsgruppas vurdering er at å gjennomføre klimarådgivning, utarbeide tiltaksplan og/eller bruke klimakalkulatoren knyttet til husdyrtilskuddet er et tiltak som har få barrierer. Innføring av vilkår eller avkortningsbestemmelse vil medføre økte kostnader, da det vil gjøre at flere gjennomfører klimarådgivning enn i dag. Kostnadene av klimarådgivning dekkes i dag gjennom RMP-tilskudd, men klimarådgivning vil være en egen tilskuddsordning i løpet av 2025.

Det er usikkert hvor stor effekt tiltaket vil ha med tanke på å redusere klimagassutslippene ettersom gjennomføring av klimarådgivning/ utfylling av tiltaksplan/ bruk av klimakalkulatoren ikke innebærer at foretaket må gjennomføre selve

klimatiltakene. Arbeidsgruppa mener derfor at klimarådgivning er en type tiltak som kan være mer aktuelt å knytte til husdyrtilskuddet i form av at tilskuddet avkortes dersom man ikke har gjennomført klimarådgivning/ utarbeidet tiltaksplan og/eller brukt klimakalkulatoren. En utfordring med å innføre et vilkår knyttet til gjennomføring av klimarådgivning eller utfyllt tiltaksplan for å kunne gis husdyrtilskudd, vil være kapasiteten til å gjennomføre klimarådgivning. For å gi produsentene tid til å tilpasse bør man sette en frist noe frem i tid for når dette eventuelt skal tre i kraft.

Tiltak: Metanhemmere i fôret

Metanhemmere i fôret er fôrmidler eller fôrtilsetninger som reduserer produksjonen av metan i vomma hos drøvtyggere. Noen av disse forekommer naturlig i beiteplanter og i alternativt fôr, og andre er kjemisk fremstilt, slik som 3-NOP. Arbeidsgruppa har valgt å avgrense seg til kun å se på bruk av 3-NOP i fôret, da dette er tilsetningsstoffet som per i dag har størst kjent effekt på metanutslipp og som er godkjent for bruk av EFSA og Mattilsynet.

Å ta i bruk Bovaer® vil medføre økte kostnader for bonden knyttet til innkjøp av produktet og eventuelle investeringer i utstyr for tildeling i fôret. Det finnes per i dag ikke støtteordninger til bruk av metanhemmere, men prosjektet MetanHUB, som pågår i perioden 2024-2027, finansieres over jordbruksforhandlingene.

Å sette vilkår om bruk av metanhemmere eller avkorte i tilskuddet dersom man ikke benytter det vil antakeligvis bety at flere tar det i bruk. Da blir utslippskuttene større enn med en frivillig ordning. Samtidig er det fortsatt en del barrierer for å bruke av metanhemmere i stor skala. Det kan derfor være for tidlig å innføre som vilkår eller avkortningsgrunnlag. På nåværende tidspunkt kan det være bedre å gi et eget tilskudd til foretak som bruker 3-NOP i fôret. Et eget tilskudd vil bidra til å dekke kostnader ved innkjøp og eventuelt investeringer, og kan gi klimaeffekt ved at flere tar i bruk Bovaer.

Bovaer

Bruken av Bovaer®, som inneholder 3-NOP, under norske forhold undersøkes i prosjektet MetanHUB som ledes av Tine. Etter mange og store studier, og flere år med forsøk, er prosjektet nå i gang med utprøving for praktisk bruk av fôrvaren Bovaer® hos 10 melkeprodusenter fordelt over hele landet.

Tilsetning av Bovaer® i fôr vil kunne gi 20 prosent reduksjon i enterisk metan fra melkekyr, kviger, okser og ammekyr. Det jobbes nå med løsninger for melkeku, men det er også gjennomført forsøk i Norge med bruk av metanhemmere i fôr til kjøttfe som prosjektet vil bygge på.

Forsøk med fôrvaren 3-NOP, som brukes i Bovaer®, viser at det ikke er en risiko for negativ effekt på dyrehelse og dyrevelferd. Forsøkene har også dokumentert at Bovaer® ikke finnes igjen i produkter som melk og kjøtt. I tillegg til å ha en metanreduserende effekt, har noen fôrvarer også positive tilleggseffekter. Noen studier viser at bruken kan gi noe økt fôreffektivitet.

Kua må få metanhemmere tilført flere ganger i døgnet om metanutslippet skal reduseres.

Tiltak: Bedre kvalitet på grovfôret

Kvaliteten på grovfôret påvirker husdyras opptak og utnyttelse av fôret. Undersøkelser viser at å øke energinivået i grovfôret fører til at det produseres og utskilles mindre metan fra husdyras fordøyelse. Økt fordøyelighet av fôrrasjonen gir økt tilvekst og ytelse, eller redusert kraftfôrforbruk. Dette kan gi mindre utslipp av enterisk metan per kg fôr og per enhet produserte matvare. Økt fordøyelighet gir ikke nødvendigvis effekt på metanutslipp per dyr på grunn av økt fôropptak, siden husdyra kan ete mer. Det som derimot kan gi effekt på metanutslipp, er at det blir mindre gjødsel av økt fordøyelighet, som gir mindre utslipp fra gjødselsla.

Det har vært lite endring i både kvalitet (energiinnhold) og avlingsmengde av grovfôr de siste 20–30 år. Resultatene fra fôranalyser viser at surfôrkvaliteten har holdt seg om lag uendret de siste åra. Man kan få bedre grovfôr kvalitet gjennom tidligere og hyppigere høsting eller gjennom bedre dyrking og konservering av graset.

Å innføre et insentiv knyttet til husdyrtilskuddet for å øke bruken av fôranalyser kan bidra til at flere produsenter får kunnskap om grovfôrets kvalitet og kan bruke det i fôrplanleggingen. Målet med å ha et insentiv knyttet til fôrprøver er å øke kvaliteten på grovfôret. I så måte kunne det vært naturlig å sette krav til at fôret er av en viss kvalitet, eller ulik belønning ut ifra kvalitet. Imidlertid er det ofte vær, og andre forhold man ikke kan påvirke som påvirker kvaliteten på grovfôret. På bakgrunn av dette vurderer arbeidsgruppa det som uaktuelt å stille krav til selve kvaliteten på grovfôret.

Arbeidsgruppas anbefaling er at det kan knyttes insentiver for økt kvalitet på grøvforet til et krav om at foretaket skal ha tatt fôranalyser. Dette kan være et vilkår for husdyrtilskudd, eller grunnlag for avkortning. Fôrprøver kan en kreve at foretaket tar hvert år.

Bondelagets vurdering

Det er viktig med best mulig oppslutning om klimatiltak for at de skal få størst samla effekt. Bondelaget jobber derfor for at det skal legges til rette for klimatiltak gjennom økning i tilskuddene, heller enn at det stilles krav for å motta eksisterende tilskudd eller at manglende tiltak gir avkortning. Målet er at gjennomføring av tiltak ikke skal øke kostnadene, men at utgiftene i størst mulig grad kompenseres. I lys av jordbrukets klimaavtale med staten og oppfølgingen av den gjennom målene i Landbrukets Klimaplan, vil det det være nødvendig å gjennomføre alle tiltakene som er drøftet i rapporten. Samtidig er tiltakene svært ulike, og hvilke insentiver som velges vil naturlig variere.

Basert på informasjonen som kommer fram i rapporten **Husdyrtilskudd og klimagassutslipp** framstår det som mest realistisk at gjennomføring av tiltaket metanhemmere i fôr kan knyttes opp mot økt tilskudd på kort sikt. Det er mer sannsynlig at det vil bli stilt forventninger fra staten om signert klimatiltaksplan og fôrprøver, og at dette vil knyttes opp mot krav. Dersom det ikke kan unngås at det blir stilt krav til å ha gjennomført ett eller flere tiltak som vilkår for å motta deler av eller hele husdyrtilskuddet for drøvtyggere, må Bondelaget ta stilling til når det tidligst er realistisk at tiltakene kan kreves gjennomført. Det vil være en forutsetning at eventuelle innføringer av krav til tiltak blir avklart i god tid før kravet blir gjeldende, slik at det sikres forutsigbarhet for bønder og kapasitet til at tiltaket lar seg gjennomføre på alle berørte gårdsbruk.

Spørsmål

17. Når vil det etter deres vurdering tidligst være mulig å innføre krav om hver av de tre tiltakene som har blitt vurdert i rapporten **Husdyrtilskudd og klimagassutslipp**? (Velg én periode for hvert av de tre tiltakene)

År/tiltak	Utfylt og signert klimatilaksplan for gården	Metanhemmere i fôret	Bedre kvalitet på grovfôret ved bruk av fôrprøver
2026-2027			
2028-2030			
Etter 2030			
Vet ikke			

18. Har dere andre innspill knyttet til klimatilaksplan og husdyrtilskudd?

Drenering

Drenering er viktig for økt planteproduksjon, samtidig som det er et godt klimatilaksplan. Satsene ble økt i jordbruksforhandlingene 2023, noe som gjorde at det ble fart i grøfteaktiviteten mens potten tidligere ikke ble brukt opp. Bevilgningen for 2024 var opprinnelig 68 mill. kroner, og beløpet ble brukt opp i løpet av de første månedene av året. For å unngå at mange søknader ble avslått, eller ikke behandlet før 2025, ble avtalepartene i mars enig om å øke tilskuddsrammen til drenering for 2024 med ytterligere 35 mill. kroner, til 103 mill. kroner. I jordbruksoppgjøret 2024 ble partene enig om en ramme på 148 mill. kroner for 2025. Forutsigbarhet er viktig, og partene ble enig om at satsen skal ligge fast på eksisterende nivå.

Spørsmål

19. Hvordan skal vi prioritere midler til drenering i årets forhandlinger? Velg ett alternativ.

- ☐ Videreføre bevilgningen på dagens nivå; 148 mill. kroner for 2025
- ☐ Øke bevilgningen
- ☐ Redusere bevilgningen

20. Har dere andre kommentarer til drenering?

8.2 Regionalt miljøprogram

På grunn av en forestående ekstern evaluering av RMP, forventer ikke at det blir aktuelt å gjennomføre større endringer i RMP i årets forhandlinger. Det blir derfor ingen spørsmål om RMP i årets spørreundersøkelse.

Erfaringene fra de siste to jordbruksoppgjørene tilsier at staten har sterke interesser i RMP. I fjor krevde vi sammen med NBS 30 mill. kroner, mens resultatet ble en generell økning på 100 mill. kroner, hvorav 20 mill. kroner var øremerket fylkene som drenerer til Oslofjorden. I jordbruksoppgjøret 2024 ble den fylkesvise fordelingsnøkkelen justert noe.

Tabell 4 Fylkesvis fordeling av regionale miljøtilskudd i 2024 og 2025

Fylke	Ramme 2024 (mill. kroner)	Ramme 2025 (mill. kroner)
Oslo og Viken	279,8	313,9
Innlandet	221,4	250,3
Vestfold og Telemark	85,6	93,4
Agder	21,9	23,0
Rogaland	79,4	83,8
Vestland	90,8	97,3
Møre og Romsdal	36,3	38,8
Trøndelag	127,1	139,4
Nordland	36,2	37,4
Troms og Finnmark	27,6	28,8
Sum	1 006,1	1 106,1

Regionale satser

Satsene for de ulike tiltakene i RMP fastsettes etter drøfting i de **regionale** partnerskapene, som inkluderer Statsforvalterne og faglagene. Tilskuddene kan gi insentiver for ønsket aktivitet, kompensasjon for restriksjoner, eller en kombinasjon. Satsene knyttet til kompensasjon skal minimum dekke økonomisk tap, også eventuelt bortfall av arealtilskudd. Det gjelder f.eks. grasdekte vannveier og buffersoner mot vassdrag i kornproduksjon.

8.3 Gjødselforvaltning – Ny gjødselforvaltningsforskrift fra 2025

Landbruks- og matdepartementet har varslet at nytt gjødselforvaltningsregelverk skal innføres fra 1. januar 2025. Husdyrgjødsel og mineralgjødselforvaltning er avgjørende innsatsfaktorer for å oppnå gode avlinger og økt matproduksjon. En bedre utnyttning av husdyrgjødsel vil styrke jordhelsen, redusere behovet for mineralgjødselforvaltning og redusere utslipp av næringsstoffer til luft og vann. For å øke selvforsyninga og ha landbruk over hele landet foregår mye av husdyrproduksjonen i områder hvor det er liten eller ingen kornproduksjon. Det skaper utfordringer i enkelte kommuner og regioner hvor det er for mye husdyrgjødsel i forhold til avlingenes behov for plantenæring. Det nye regelverket innebærer strengere krav til hvordan gjødselforvaltning brukes i landbruket for å redusere utslipp av klimagasser, ammoniakk og næringsstoffer til vann. Regelverket inkluderer blant annet strengere krav til lagring og spredning av husdyrgjødsel, samt tiltak for bedre utnyttelse av næringsstoffene i gjødselforvaltningen. Det er spesielt innholdet av fosfor i husdyrgjødsel og mineralgjødselforvaltning som regelverket forsøker å styre gjennom fosforrensninger. Det gis samtidig en mulighet for balansegjødselforvaltning av fosfor med krav om at fosforstrømmene må dokumenteres.

Norges Bondelag har i sitt høringsinnspill stilt tydelige krav om at de nye reglene må være enkle å praktisere og at kostnadene for bonden må kompenseres med investeringstilskudd og økte inntekter.

Vi har helt konkret bedt om at fosforgrensene settes slik at det store flertallet av husdyrprodusentene kan gjødsle etter fosforgrensene, mens balansegjødsling er et alternativ. Vi har videre bedt om at det tillatte tidsrommet for å spre husdyrgjødsel må settes seinere enn 1. september og at overgangsordningen for utvidelse av gjødsellager og bygging av tak over lager må ha en varighet som gir husdyrprodusentene rimelig tid til å skaffe finansiering og bygge. Det er videre viktig at alle nødvendige verktøy og hjelpemidler som bonden trenger for å følge forskriften, må være på plass før forskriften trer i kraft. Vi avviser forslaget om å opprette et register for data fra jordprøver på skiftenivå med offentlig innsyn. Bonden må selv kunne hente ut nødvendige jordprøver på sitt bruk og ha eierskap til dataene.

En ny gjødselbrukforskrift må ta utgangspunkt i det jordbruket vi har i dag og sikre at bonden kan gjøre nødvendige tilpasninger på sin gård. Det er herunder avgjørende at det gjøres avveininger mellom hensynet til miljø og målet om å opprettholde og øke matproduksjonen

Det er i skrivende stund ikke klart hvordan balansegjødsling og andre nye krav skal kontrolleres og forvaltes, så gode overgangsordninger blir viktig. Det er viktig å få på plass et nytt gjødselregelverk for å sikre forutsigbarhet for bøndene. Nytt regelverk og eventuelle overgangsordninger kan komme til å få betydning for jordbruksforhandlingene til våren.

8.4 Dyrehelse og dyrevelferd

Veterinærdekning

Flere steder i landet er det utfordringer med tilgang til veterinær både på dagtid og på vakt. Tilskudd til veterinærreiser er en ordning over jordbruksavtalen som har til hensikt å bidra til å utjevne veterinærkostnader mellom regioner. I tillegg er ordningen bra for veterinærdekning gjennom økt lønnsomhet i veterinærdistrikter med mye kjøring sammenliknet med distrikter der husdyrbrukene ligger tett. Fra 2025 er det innført en økt sats for kjøring på vakt for å gjøre vaktdeltakelse mer økonomisk attraktivt for veterinærene.

Dyrevelferd

De siste tre årene har Regjeringen jobbet med en dyrevelferdsmelding. Bondelaget har sendt fire omfattende innspill til meldingsarbeidet. Meldinga legges fram i desember 2024, og skal deretter behandles i Stortinget over nyttår. Behandlingen i Stortinget blir viktig, der de ulike partiene kan komme med støtte og tilleggsforslag som går utover innholdet i meldinga. Det er svært viktig at alle ledd i Bondelaget jobber for at behandlingen av meldinga skal være kunnskapsbasert og bygge både på kunnskap om dyr, og om praktisk husdyrproduksjon. I skrivende stund vet vi ikke hvilke signaler meldinga gir for utvikling av dyrevelferd fremover. Det kan for eksempel komme mål om nye arealkrav, nye krav til innemiljø, egne krav til nybygg eller ønske om nye driftsformer.

Dyrehelse

Selv om dyrehelsa i Norge er unikt god, har vi opplevd flere tilfeller av dyresykdommer de siste årene. Ringorm, blåtunge, fugleinfluensa, og storfetuberkulose er noen av dem. Berørte bønder opplever til dels store økonomiske tap som ikke dekkes av statens erstatningsordninger, og ikke alle tap er forsikringsbare. Da blir risiko overlatt til den enkelte.

Spørsmål

21. Er det riktig å bruke mer jordbruksavtalemidler til dyrevelferd, dyrehelse eller bedre veterinærdekning? Dersom dere svarer ja, vil dere få et oppfølgingsspørsmål om hvilke områder som bør prioriteres.

- ☐ Ja
- ☐ Nei
- ☐ Vet ikke

22. Hvis ja: Hvilke av følgende områder bør prioriteres (velg opptil to)?

- ☐ Innføre nytt tilskudd til særskilte driftsformer, f.eks. frilandsproduksjon for arter som i dag ikke har beitekrav eller beitetilskudd, som svin og fjørfe.
- ☐ Øke tilskudd til veterinærreiser for å utjevne veterinærkostnader mellom ulike regioner, samt bidra til rekruttering av veterinærer til områder med lange kjøreavstander
- ☐ Redusere økonomisk risiko forbundet med utbrudd og bekjempelse av dyresykdommer (f.eks. refusjon av utgifter til vaksiner og prøvetaking ved et utbrudd)
- ☐ Bruke investeringstilskudd for å stimulere til investering i dyrevelferdstiltak
- ☐ Ingen av disse (andre forslag kan du legge inn som fritekst til slutt i kapittelet om bærekraftig landbruk)

23. Har dere andre innspill til temaene i kapittel 8 om Bærekraftig landbruk?

9 Produksjonsregulering

Å produsere mat er langsiktige biologiske prosesser, og nettopp derfor er det vanskelig å gjøre raske tilpasninger av produksjonen etter svingninger i markedet. Det tar tre år å produsere en biff, når en setter i gang denne prosessen må en også være sikker på at en får solgt varen etter tre år.

Markedsregulering skal bidra til risikoavlastning for primærprodusenten, altså bonden.

Markedsordningene gir bonden sikkerhet om at man får solgt det en produserer til en tilnærmet lik pris, uavhengig av markedssituasjonen, tid på året og hvor i landet man bor.

Markedsbalansering består av både markedsregulering som håndterer varer som er produsert og av produksjonsregulerende tiltak som iverksettes før varen blir produsert. Eksempler på markedsregulering er at varer ved overskudd kan legges på reguleringslager eller omdisponeres til andre formål, f.eks. fôr. Eksempler på produksjonsregulerende tiltak er kalveslakting, utkjøpsordninger der produsenter har opphold i produksjonen og førtidsslakting av høner. Disse tiltaka er frivillige, og de som gjennomfører dem godtgjøres med omsetningsavgift trukket av alle. Siden 2018 kan også faglagene forsterke markedsregulators råd. Dette er gjort både for gris og storfe

ved at Norges Bondelag har satt sammen produsenter i produsentråd som skal motivere produsenter til å slutte opp om de tiltakene markedsregulator gjennomfører.

Etter jordbruksoppgjøret i 2024 ble det nedsatt en arbeidsgruppe som skal vurdere mulige nye produksjonsregulerende tiltak for kjøtt- og eggproduksjon. Diskusjonen om nye produksjonsregulerende tiltak er aktualisert gjennom opptrapping av inntektene i jordbruket. Erfaringene fra 70 tallet og opptrappingen den gang, er at en havnet i overproduksjon. For å unngå det ønsker en å ha utredet produksjonsregulerende tiltak for kjøtt og egg. I dag finnes det altså frivillige ordninger for å regulere produksjonen, men arbeidsgruppen skal nå se på om det er behov for nye, som for eksempel kvoter for å unngå overproduksjon og sikre balanse i markedet.

Fordelene med nye produksjonsregulerende tiltak kan være bedre kontroll over tilbudet. Dette kan motvirke prisfall og overproduksjon, og gi økt økonomisk forutsigbarhet for produsentene. Samtidig oppstår det ulemper for hver enkelt. Det kan være økte kostnader for bønder ved at en ikke får utnyttet produksjonsapparatet og fordelt de faste kostnadene ut på så stor produksjon som mulig, begrensede utviklingsmuligheter på gården eller kostnader til produksjonsrettigheter (kvoter e.l.). Dette kan få størst betydning for små produsenter, de som starter opp eller de som ønsker å utvikle sin produksjon.

Arbeidsgruppa skal levere sin rapport i mars 2025, som vil danne grunnlaget for krav, tilbud og forhandlinger.

Markedsbalanseringstiltak finansiert av omsetningsavgift	
Markedsregulering = håndtere overskudd når det er kommet på markedet	Produksjonsregulering = redusere produksjon gjennom tiltak før de kommer på markedet
Reguleringslager Kampanjer og billigsalg Bruk i industrien Dyrefôr	Midlertidig reduksjon i produksjon (kalveslakt, førtidsslakt, verpehøns) Midlertidig utkjøp av produsenter (opphold) Dugnad blant produsenter for redusert produksjon (produsentråd)

Spørsmål

24. Hvor viktig er hver av disse hensynene når nye produksjonsregulerende tiltak for kjøtt og egg skal vurderes? Velg ett alternativ for hvert hensyn.

Hensyn	Helt avgjørende	Viktig	Mindre viktig	Ikke viktig	Vet ikke
At tiltaket ikke medfører nye kostnader som kjøp eller leie av produksjonsrettighet (som melkekvoter)					
At tiltakene begrenser produksjonen også i markedsbalanse (som melkekvoter)					

At en fortsatt fritt kan etablere ny produksjon på egen gård					
At det ikke legger begrensninger på eksisterende produksjon					
At en fortsatt fritt kan utvide produksjonen på egen gård					
At tiltakene er frivillig					
At tiltakene kun brukes når det er overskudd					

25. Har dere andre synspunkter på nye produksjonsregulerende tiltak?

10 Strategi fram mot forhandlingene og aksjonsberedskap

10.1 Aksjonsberedskap

Norges Bondelags forhandlingsutvalg har alltid et mål om å inngå en god jordbruksavtale og jobber knallhardt for å oppnå dette. For å få større gjennomslagskraft må hele organisasjonen gjøre sitt. Godt omdømme og støtte fra befolkningen er avgjørende for at regjeringen skal strekke seg langt. Alle i Bondelaget er med på å vise fram hva samfunnet får igjen for et aktivt landbruk i hele landet, - og hva som er nødvendig for å opprettholde det.

Selv om det er en svært krevende beslutning, er det noen ganger nødvendig å bryte jordbruksforhandlingene. Bryter vi forhandlingene, er det statens tilbud som går til behandling i Stortinget. Vi mister både en eventuell forhandlingsgevinst og muligheten til å påvirke innretningen på oppgjøret. Det kan likevel være riktig å gå til et brudd, både for å vise at resultatet ikke aksepteres, og for å oppnå bedre tilbud og forhandlingsresultat i de påfølgende årene.

Bondelaget skal alltid ha gode aksjonsplaner som kan iverksettes om det blir brudd. Et brudd i jordbruksforhandlingene må både synes og merkes. Motparten må oppleve bruddet som ubehagelig, det må være en politisk risiko at befolkning og media vender seg mot regjeringen i denne saken. Igjen er støtte fra folk flest viktig for at brudd og aksjoner skal ha ønsket effekt.

10.2 Tidligere brukte aksjonsformer

De siste 14 årene har vi brutt jordbruksforhandlingene fire ganger: i 2012, 2014, 2017 og 2021.

Aksjonene i 2012, 2014 og 2017 hadde som mål å vise sårbarheten i matkjeden. Vi fjernet brød og egg fra butikkhyllene, og blokkerte forbrukernes tilgang til matvarer. Blokaden av sentrallagrene til Coop, Asko og Rema i 2017 var en vellykket aksjon, og en av de tøffeste aksjonene vi har gjennomført på mange år. Under koronapandemien i 2021 ble en annen aksjonsform valgt – å mobilisere flest mulig bønder til å kjøre traktor langs veiene. Da var det tusenvis av traktorer på veien. Med unntak av pandemiåret 2021 har det vært gjennomført et opptog i Oslo som har endt i en stor markering foran Stortinget.

Aksjoner i lokal- og fylkeslag, politikerkontakt og mobilisering i sosiale medier har også vært viktige elementer i aksjonene.

10.3 Aksjonsplanlegging for 2025

Det skal utvikles aksjonsplaner på sentralt-, fylkes- og lokallagsnivå. Det er avgjørende at flest mulig av våre lokallag deltar i aksjonene som sentralleddet og fylkeslaget initierer. I tillegg kan lokallag planlegge egne aksjoner.

Fra tidligere år vet vi at lokallaga ønsker seg kraftfulle aksjoner, gjerne med en humoristisk snert, som får stor oppmerksomhet, men som ikke provoserer eller går ut over tredjeperson. Dette er en svært vanskelig kombinasjon og vi ønsker oss konkrete innspill fra lokallaga på hvordan dette kan gjennomføres.

Spørsmål

26. Hvilke aksjonsformer mener dere fungerer best og er mest aktuelle å stille opp på?

- ☐ Digitale aksjoner
- ☐ Blokader og utkjøp av varer
- ☐ Aksjoner hvor dere oppsøker forbrukere i butikker e.l.
- ☐ Aksjoner hvor dere oppsøker politikere
- ☐ Stormarkering utenfor Stortinget
- ☐ Traktorkolonner lokalt og regionalt
- ☐ Traktoraksjoner i Oslo
- ☐ Bruk av bannere, rundballer med budskap langs veier

27. Har dere forslag til andre aksjonsformer?

28. Er deres lokallag klare til å delta på aksjoner dersom det skulle bli aktuelt?

- ☐ Ja
- ☐ Nei
- ☐ Vet ikke

Del 2 Om produksjoner

I denne delen er det omtale og spørsmål til de enkelte produksjoner.

29. Hvilke produksjoner vil dere svare på spørsmål om?

- ☐ Økologisk produksjon
- ☐ Ku- og geitemelk
- ☐ Storfekjøtt
- ☐ Sau og lam
- ☐ Svinekjøtt
- ☐ Fjørfe
- ☐ Korn- og kraftfôrpolitikk, inkl. PNS
- ☐ Grønt, frukt, bær og potet

11 Økologisk produksjon

Økologisk produksjon skal være en spydspiss innen miljø og bærekraft i norsk landbruk, og er en viktig del av mangfoldet som norske bønder skal levere forbrukeren. Målet om økt sjølforsyning innebærer at det er viktig å dekke opp etterspørselen etter økologiske matvarer vi har mulighet for å produsere i Norge. Bedre markedsmuligheter for norske landbruksvarer er et mål, også for økologiske varer. Norges Bondelag vil videreutvikle økologisk landbruk på grunn av spydspissfunksjonen i matproduksjonen, og for å dekke den etterspørselen norske forbrukere har for økologiske matvarer. Spydspissfunksjonen som økologisk landbruk har, forutsetter at økologisk landbruk må være til stede i hele landet.

Styret i Norges Bondelag vedtok i september 2024 at vi skal jobbe for at det settes et tallfestet mål for økologisk produksjon på 10 prosent. Et slikt mål for produksjon må ses i sammenheng med etterspørsel, og mulighet for en økonomisk bærekraftig verdikjede.

I dag er litt over 4 prosent av arealet økologisk drevet og vi har en markedsandel for melk på vel 3 prosent og egg på ca. 7 prosent. Andelene for kjøtt, frukt og grønt er betydelig lavere. Med dagens nivå på økologisk produksjon er Norges Bondelags mål om 10 prosent økologisk produksjon ambisiøst. Målet innebærer en satsing på økologisk landbruk framover og en tydelig prioritering i jordbruksoppgjørene. Samtidig må satsingen ses i sammenheng med etterspørselen.

En av de viktigste flaskehalsene for økologisk produksjon, er små volumer i verdikjeden. Med dagens produksjonsvolum medfører dette store merkostnader sammenlignet med konvensjonelle varer.

Landbruksdirektoratet gir i sin rapport nr. 5/2024 oversikt over produksjon og omsetning av økologiske jordbruksvarer her i landet i 2023. Rapporten fra Landbruksdirektoratet viser behovet for tiltak for å øke etterspørselen etter norske økologiske produkter. Med unntak av meieriprodukter var det redusert omsetning av andre norskproduserte økologiske produkter gjennom dagligvarekjedene og storhusholdning. Økologisk frukt og grønt hadde den største reduksjonen i omsetning.

I forkant av jordbruksforhandlingene 2024 fikk vi tydelige signaler fra våre økologiske grøntprodusenter om at det var svikt i omsetningen gjennom dagligvarekjedene for norsk økologisk frukt og grønt, og flere produsenter opplevde en kraftig nedgang i sine leveranseavtaler. For å bøte på situasjonen krevde vi innføring av pristilskudd for økologisk frukt, bær, poteter og grønnsaker. Vi fikk dessverre ikke gjennomslag for dette tilskuddet. Bondelaget jobber for å øke omsetningen av norsk økologisk vare blant annet ved å prøve å påvirke myndighetene til å etterspørre norske økologiske varer offentlige anbud. På hvilke andre måter kan en bedre inntektsmulighetene i økologisk produksjon av frukt, bær, poteter og grønnsaker?

Andelen norske råvarer i økologisk kraftfôr er på rundt 30 prosent. Det er dermed stort potensial for økt norsk produksjon av korn og råvarer til økologisk kraftfôr, noe som er påpekt i Meld. St. 11 2023-2024 Strategi for auka sjølvforsyning og plan for opptrapping av inntektsmogleighetene i jordbruket.

Partssammensatt arbeidsgruppe som går gjennom virkemidler i korn- og kraftfôrpolitikken, skal også se på utfordringer og løsninger for økologisk kornproduksjon. Rapporten kommer ikke før i mars, men den skal bygge på tidligere rapporter og kunnskap. Det er tidligere pekt på to spor for hvordan norsk produksjon av økologisk korn og kraftfôrråvare kan økes:

- Opprettholde dagens struktur med økologiske kornprodusenter over hele landet og stimulans til å levere på mottak. Aktuelle tiltak er blant annet økt prisnedskrivning og økte tilskudd til frakt av økologisk korn
- Endre strukturen i det økologiske kornmarkedet grunnleggende ved å stimulere til klyngedannelse og mer lokal bruk av fôr.

Alternativet med endret struktur vil legge til rette for hjemmemaling og klyngedannelse. Økt omfang av hjemmemaling kan medføre at omsetningen av ferdig kraftfôr blir redusert og at volumet blir for lavt til at produksjon av økologisk kraftfôr i Norge blir lønnsomt. Det vil gjøre det vanskeligere å ha økologisk husdyrproduksjon i hele landet.

Spørsmål

30. Hva er det viktigste tiltaket i jordbruksforhandlingene for å øke økologisk produksjon? Ranger 3 alternativer, der 1 er det tiltaket dere vil prioritere høyest.

- ☐ Det viktigste er andre mekanismer, som offentlige anbud og økte priser i markedet
- ☐ Høyere arealtilskudd
- ☐ Styrke tilskuddene i omleggingsperioden
- ☐ Jobbe for pristilskudd per produsert enhet
- ☐ Faglig tiltak og rådgivning

31. Hvilket spor bør produksjon av økologisk korn og kraftfôr følge framover? Velg ett alternativ

- ☐ Opprettholde dagens struktur med økologiske kornprodusenter i de delene av landet som er egnet for kornproduksjon og stimulans til å levere til kornmottak slik at kornet går inn i verdikjedene for matproduksjon og kraftfôrproduksjon
- ☐ Legge til rette for klyngedannelse og økt bruk av lokalt fôr, slik at kornet brukes i husdyrproduksjonen der det dyrkes og matkornet foredles og selges som lokalmat
- ☐ Vet ikke

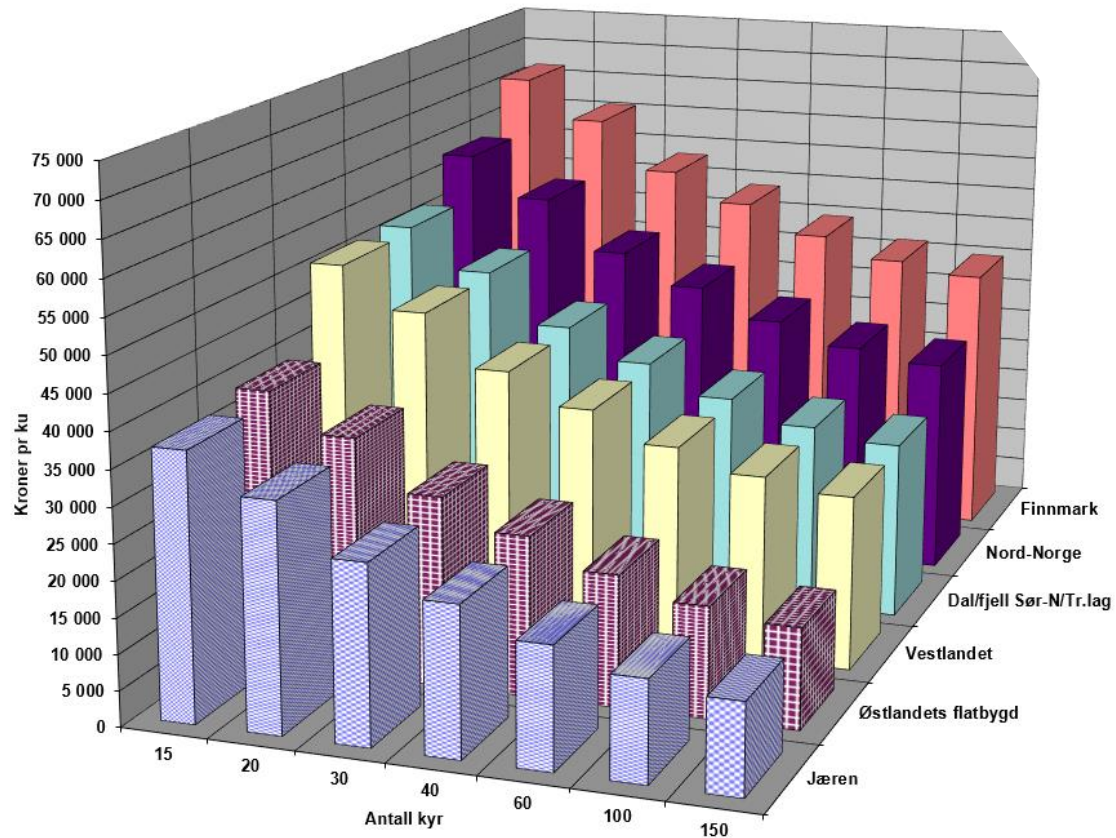
32. Hvordan kan vi øke den økologiske kornproduksjonen? Ranger 3 alternativer, der 1 er det tiltaket dere vil prioritere høyest.
- ☐ Høyere arealtilskudd for økologisk korn
 - ☐ Høyere prisnedskrivningstilskudd for økologisk korn for å tilrettelegge for at varemottaker kan gi høyere merpris for øko-korn.
 - ☐ Faglig tiltak og rådgivning
 - ☐ Tilskudd til lager- og tørkeanlegg på gården
 - ☐ Bidra til å redusere logistikk-kostnadene i verdikjeden gjennom f.eks. frakttilskudd?
33. Hvilken tilskuddsordning vil dere prioritere for å løfte økonomien til den økologiske frukt-, bær-, potet- og grøntproduksjonen? Ranger fra 1 til 3, der 1 er det dere vil prioritere høyest.
- ☐ Arealtilskudd for økologisk dyrket areal
 - ☐ Jobbe for å innføre pristilskudd på økologisk frukt, bær og grønt
 - ☐ Arealtilskudd for grønngjødsling
34. Hvilken tilskuddsordning vil dere prioritere for å styrke økonomien i økologisk melkeproduksjon? Ranger fra 1 til 3, der 1 er det dere vil prioritere høyest.
- ☐ Arealtilskudd for økologisk grovfôr
 - ☐ Øke satsen for økologisk melkeku og melkegeit
 - ☐ Øke satsen for grunntilskudd til økologisk melk
 - ☐ Økt frakttilskudd for økologisk kraftfôr
 - ☐ Økt PNS for økologisk korn
35. Har dere andre kommentarer eller innspill til økologisk produksjon?

12 Ku- og geitemelk

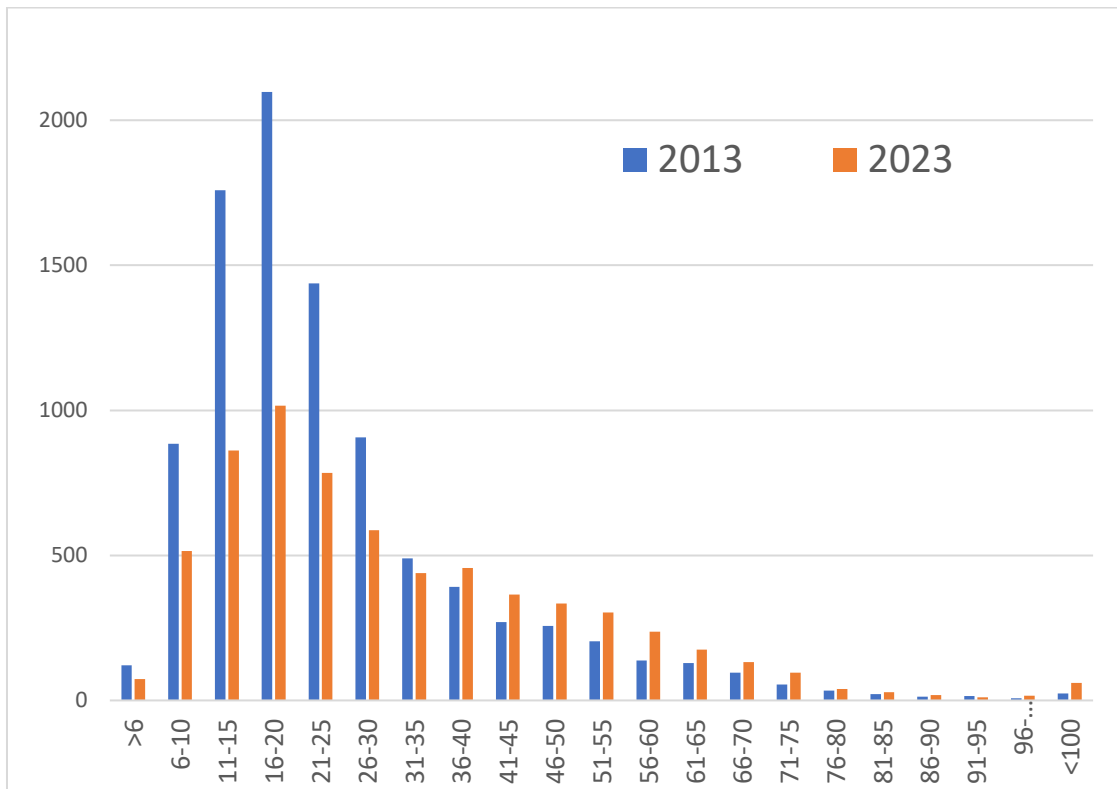
Prioritering av bruksstørrelse og distrikt?

Melkeproduksjonen er spredd over hele landet og består av både mindre og større bruk. Den er ryggraden i distriktsjordbruket og en bærebjelke i mange lokalsamfunn. Det eksisterer både distriktsulempere og småskalaulempere i melkeproduksjonen. Gjennom differensierte satser etter antall dyr og tilskuddssoner, ønsker man å ujevne for disse ulempene. Dette for å nå det landbrukspolitiske målet om «et mangfoldig landbruk med en variert bruksstruktur og geografisk produksjonsfordeling.»

Figur 7 viser at det er relativt kraftig tilskuddsutjevning mellom størrelse og geografi i melkeproduksjonen. Ytterpunktene i figuren er 150 kyr på Jæren med drøye 10 000 kr/melkeku i totale tilskudd, til 10 kyr i Nord-Troms/Finnmark med om lag 65 000 kr/melkeku. Til tross for den sterke differensieringen i tilskuddssatser, viser referansebrukene at et melkebruk med 16 årskyr vil ligge om lag 260 000 kr/familieårsverk lavere i årsresultat enn et bruk med 70 årskyr i 2024. Melkebruk på Vestlandet inkl. Jæren, Sørlandet, dal- og fjellbygder på Østlandet samt hele Trøndelag, ligger om lag 100 000 kr/familieårsverk lavere enn Nord-Norge og ytterligere 170 000 kr/familieårsverk lavere enn melkebruk på Østlandets flatbygder, som riktignok også har litt innslag av korn. De siste årene har tilskuddet økt mest i de høyere tilskuddssonene.

Figur 7 Illustrasjon over samlede tilskudd til kumelkforetak omregnet til kroner pr melkeku for ulike områder og besetningsstørrelser i 2023

Figur 8 Fordeling av melkeprodusenter etter antall kyr. 2013 og 2023.

Det har skjedd en sterk strukturendring i melkeproduksjonen. På 10 år, har 30 prosent av foretakene lagt ned produksjonen. Andelen foretak med mindre besetninger har gått kraftig ned. Om lag 2/3 av den totale produksjonen foregår nå på bruk større enn gjennomsnittet.

	Antall foretak		Produksjon	
	2013	2023	2013	2023
1-30 kyr	77 %	59 %	55 %	33 %
31-60 kyr	19 %	33 %	32 %	46 %
Over 60 kyr	4 %	9 %	13 %	21 %

Siden mindre bruk generelt legger ned mer arbeid enn større bruk pr produsert enhet, vil innretningen på tilskuddsordninger slå ulikt ut. Små bruk vil tjene mest på å få økt driftstilskudd eller tilskudd til små og mellomstore melkebruk, mens større bruk vil tjene mer på å få økt distriktstilskudd som er utformet pr liter.

Ved fjorårets jordbruksoppgjør ble det gjeninnført et kronetak på husdyrtilskuddet. Det er nå på 1 mill. kroner pr foretak. Fram til 2014 hadde vi også et øvre tak på hvor mange kyr og geiter som var berettiget husdyrtilskudd. Det var på hhv 50 melkekyr, 250 andre storfe og 250 melkegeiter. I flere krav etterpå har vi krevd å få gjeninnført slike tak, men på et noe høyere nivå. Ved å innføre slike tak, vil en imidlertid risikere at produsenter med mange dyr, går ned i inntekt i et ledd for å utjevne mellom bruksstørrelser.

Tilpasninger i produksjonen og driftstilskudd

For å få fullt driftstilskudd i kumelkproduksjonen, holder det å ha 5 melkekyr. Har man f.eks. 6 melkekyr i sone 5, vil man i 2025 få 344 300 kr i driftstilskudd. Til sammenligning må en ha 40 ammekyr for å få fullt driftstilskudd i samme sone, 348 480 kr. Det er blant annet i forbindelse med kvotedrøftingene kommet eksempler på at produsenter reduserer antall melkekyr ned mot kravet for fullt driftstilskudd, og kombinerer med ammeku. De er da kvalifisert til dobbelt driftstilskudd, og finner større lønnsomhet i denne tilpasningen enn å satse på høyest mulig melkeproduksjon.

Bør det gjøres endringer i driftstilskuddene slik at de i større grad stimulerer til produksjon? (Se også spørsmål under kap. 14 om storfekjøtt.)

Kvoteordningen for melk

Norges Bondelag jobbet i flere år for å få gjort endringer i kvoteregulverket for omsetning/leie av kvoter for å øke andelen eid kvote og få ned kvoteleieprisene. Ved jordbruksoppgjøret 2023 ble partene enige om at for omsetningsrundene i 2023 og 2024 kunne inntil 100 prosent av kvotemengden selges privat, mens en fra omsetningsrunden i 2025 går tilbake til at minimum 40 prosent av kvotemengden må selges til staten til 4 kroner per liter. Produksjonstaket ble samtidig senket fra 900 000 liter til 700 000 liter for kumelk og 350 000 liter for geitemelk. Det ble også gjort et skattegrep der realisasjon av melkekvote ikke inngår i personinntektsgrunnlaget.

Ved omsetningsrunden i 2023 var det 317 ku- og geitekvoter som ble solgt. 86 prosent av disse selgerne hadde ikke levert melk fra landbrukseiendommen i 2023. Ved omsetningsrunden i 2024 var det rekordmange kvoter som ble solgt; til sammen 1075 ku- og geitemelkkvoter. 81 prosent av disse hadde ikke levert melk fra landbrukseiendommen i 2024. Disse kvotene har da vært bortdisponert, enten leid bort eller inngått i samdrift, eventuelt ligget sovende. Grepene partene gjorde har altså gitt den ønskede effekten av at en større andel av kvotene nå er eid. Samtidig registrerer vi også at kvoteprisene i mange produksjonsregioner har gått betydelig ned.

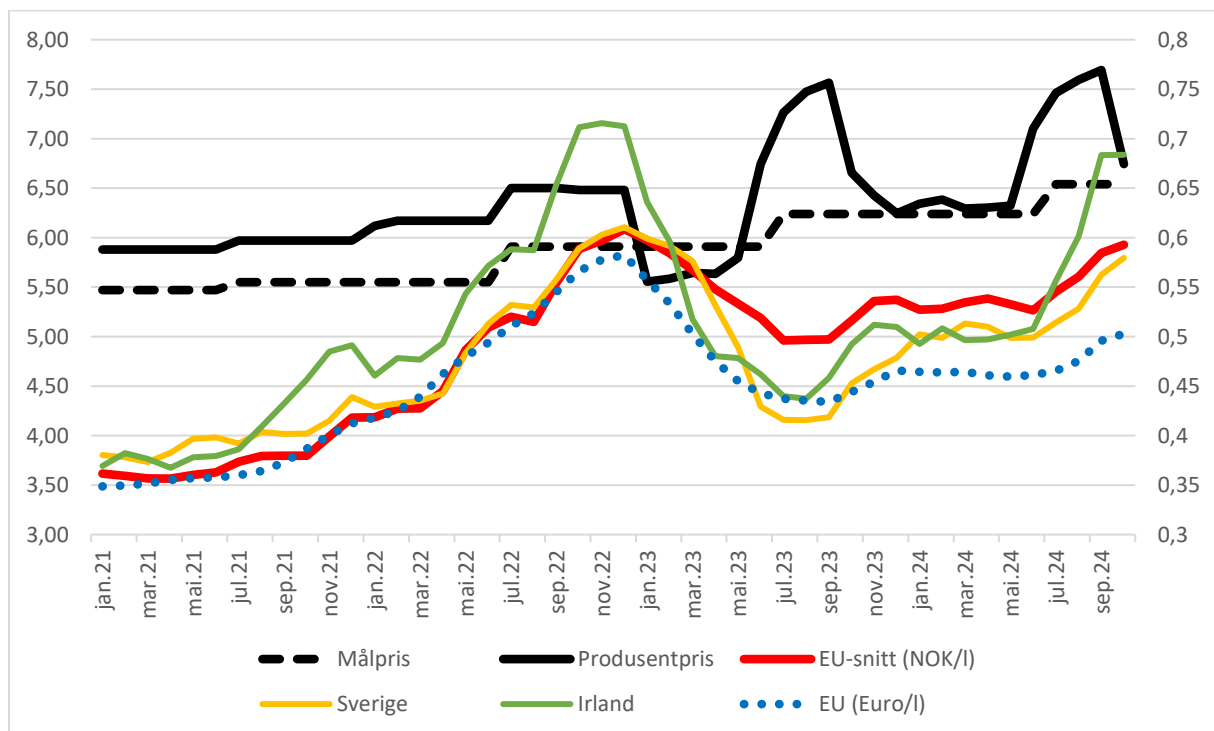
Da partene ble enige om grepene understreket de også at det framover er viktig å gi næringen forutsigbarhet og at regelverket for kvoteordningen bør ligge fast.

12.1 Engrospris og markedet for meieriprodukter

Melkepris

Fram til og med jordbruksoppgjøret 2024 har det blitt satt en målpris for melk i jordbruksoppgjøret. Det vil ikke bli gjort i kommende oppgjør. Melk inngår nå i den såkalte volummodellen, og det er Tine som setter en planlagt engrospris for melk 2 ganger pr år.

Salget av meierivarer utvikler seg positivt nå, og forholdstallet for kumelk er fastsatt til 1,2. Dvs. at en kan produsere 20 prosent over grunnkvota. Konkurransen til norsk melk mot EU er styrket, både gjennom prisutviklingen i EU og en svekket krone fra sommeren 2022. Prisene i EU er nå på vei opp igjen.

Figur 9 Utvikling i målpris og produsentpris for kumelk i Norge sammenlignet med EU og 2 EU-land. Kroner/liter og Euro/liter. Fra 2023 er det lagt inn sesongvariasjoner i den norske produsentprisen

Markedet for geitemelk

Geita passer veldig godt inn i Norge med hensyn til å utnytte lokale ressurser til matproduksjon. Dessverre har ikke markedet for geitemelk utviklet seg like positivt som for kumelk, og det har over mange år vært ubalanse mellom det kommersielle behovet for geitemelk og produksjonen. Etterspørselen etter geitemelk i markedet i 2024 er ca. 13,5 mill. l, og forventes å synke til 12,9 mill. l i 2025. Overskuddet, ca. 5 mill. l eksporteres som Frozen Curd pluss at en mindre del går til fôr. Det viktigste geitemelkproduktet, gudbrandsdalsost, faller i volum. Hadde man kun tatt et markedsfokus, skulle forholdstallet vært satt enda lavere enn 0,95, men hensynet til forutsigbarhet og ei sårbar næring har bidratt til at forholdstallet over flere år har blitt fastsatt stabilt på dette nivået. For 2025 videreføres forholdstallet på 0,95. Et økt forholdstall ville gitt mer melk til fôr og økte reguleringskostnader for alle melkeprodusenter.

Tine driver produktutvikling kontinuerlig, også på geitemelkprodukter. Norges Bondelag kommer til å opprettholde trykket mot Tine til produktutvikling og aktiv markedsføring av geitemelkprodukter. Men, dette er trolig ikke tilstrekkelig. **Vi vil derfor oppfordre dere som er geitemelkprodusenter til å komme med innspill i fritekstfeltet til hva som bør gjøres for å få større etterspørsel etter geitemelkprodukter i Norge og dermed skape grunnlag for økt norsk geitemelkproduksjon av høy kvalitet.** I jordbruksavtalen for 2024 ble det avtalt at en til jordbruksoppgjøret 2025 skal vurdere behovet for særskilte tiltak på geitemelk når volummodellen ble innført. **Bruk gjerne fritekstfeltet om dere har synspunkter på om det er nødvendig og hva disse tiltakene i såfall skal være.**

Spørsmål

36. Skal noen størrelsesgrupper blant kumelkeprodusenter prioriteres?
 - ☐ Bruk under gjennomsnittet (under 25 kyr)
 - ☐ Mellomstore bruk rundt snittet (25-50 kyr)
 - ☐ Bruk over gjennomsnittet (over 50 kyr)
 - ☐ Lik prioritering av alle bruksstørrelser
37. Bør Norges Bondelag fremme krav om å øke grensa for hvor mange melkekyr som gir fullt driftstilskudd?
 - ☐ Ja
 - ☐ Nei, behold det som i dag
 - ☐ Nei, kun vurdere en økning dersom Staten har det i tilbudet
 - ☐ Vet ikke
38. Skal Norges Bondelag kreve en forsterkning av distriktsprofilen i virkemidlene for melkeku og melkegeit?
 - ☐ Ja
 - ☐ Behold den uendret
 - ☐ Nei, distriktsprofilen kan reduseres noe
 - ☐ Vet ikke

39. Hvilken tilskuddsordning bør prioriteres høyest for ku- og geitemelkeprodusentene?
- ☐ Velferdsordningene
 - ☐ Investeringsstilskudd
 - ☐ Tilskudd utmålt etter antall dyr (husdyrtilskudd, beitetilskudd)
 - ☐ Tilskudd utmålt per melkebruk (driftstilskudd for melkeku og melkegeit)
 - ☐ Tilskudd utmålt etter produsert volum (distriktstilskudd melk/kjøtt, kvalitetstilskudd storfekjøtt, grunntilskudd geitemelk)
40. Har dere andre kommentarer eller innspill som gjelder melkeproduksjon (ku)?
41. Har dere andre kommentarer eller innspill som gjelder melkeproduksjon (geit)?

13 Grovfôrbasert kjøttproduksjon – Hvordan løfte inntektene?

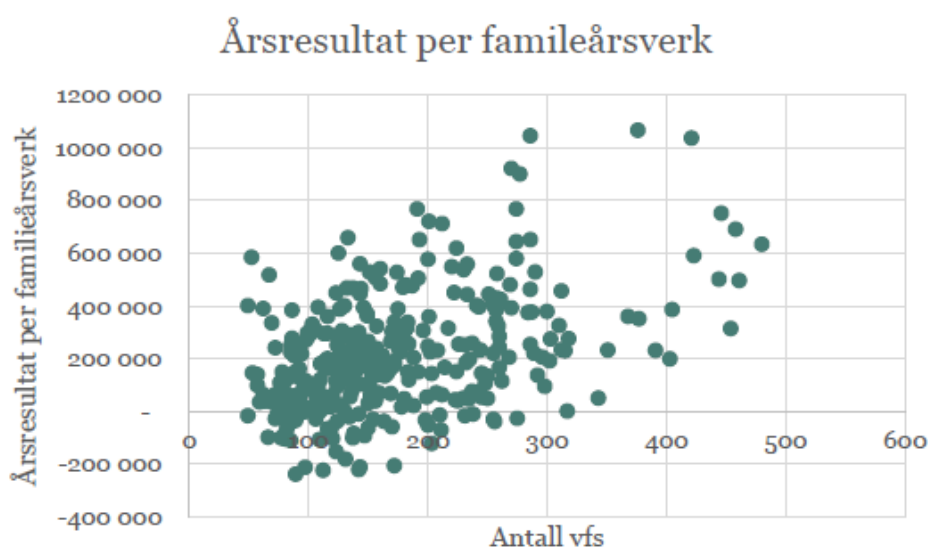
Sau og ammeku er avgjørende for bruk av inn- og utmarksbeite og for å utnytte arealressursene i hele landet. Det er derfor bekymringsfullt at de ligger lavt inntektsmessig, på tross av at faglagene har prioritert å løfte disse produksjonene og overføringene har økt betydelig etter 2021. Det er også mange andre faktorer som påvirker lønnsomheten i disse produksjonene enn det som er tema i JBF. Prisene settes ikke i jordbruksoppgjøret, og markedsinntektene vil påvirkes av framtidig etterspørsel og markedsbalanse. Referansebruka med disse produksjonene ligger fortsatt lavest inntektsmessig og mange opplever anstrengt økonomi. Det er imidlertid stor intern variasjon innenfor produksjonene. På bakgrunn av dette ga vi NIBIO et oppdrag om å analysere variasjonen i resultat for bruk med sau og ammeku i driftsgranskingene. Hva er det som forklarer denne variasjonen og hvordan kan vi bruke det til å bedre økonomien i grovfôrbaserte produksjoner?

Pollestad: Vil løfte inntekta til sau- og ammekubønder

«Gjensatt som grovfor» Landbruksminister Geir Pollestad (H), Erling Skjervheim (F) og Ronald Semmen (H) med sau og geit under møtet i Stordal. Foto: Ole Kristian Haagenrud/Tyr

Landbruksministeren vil løfte inntekta om markedet kommer i balanse. – Det er ingen tvil om at sau- og ammekubønder har hatt noen tøffe år, sier Geir Pollestad.

Figur 10 Variasjon i årsresultat før per familieårsverk etter antall v.f. sau, NIBIO basert på driftsgranskingene 2020-2022

De foreløpige analysene basert på 2020-2022 viser godt variasjonen, både for sau og ammeku. Årsresultat per familieårsverk er økende for økende besetningsstørrelse for sau, men for ammeku er det ikke den samme tydelige sammenhengen. Nibio har delt driftsgranskingsbrukene inn i 3 grupper; høy, midt og lav basert på årsresultat per familieårsverk. Både for sau og ammeku varierer årsresultatet både pr dyr og per familieårsverk fra negative tall i gjennomsnitt i lav-gruppen til hhv 440 000 kr og 640 000 kr for høy-gruppen.

Den endelige rapporten legges fram tidlig i januar 2025 slik at også tall fra driftsgranskningene for 2023 blir med. Det vil være et viktig kunnskapsgrunnlag inn mot neste års jordbruksoppgjør for Norges Bondelag.

14 Storfekjøtt

14.1 Markedssituasjon for storfekjøtt

21. august 2023 satte Nortura ned den planlagte engrosprisen for storfekjøtt med 4 kr/kg. Den har siden stått uendret på 74,30 kr/kg. Prisen på storfekjøtt ute i butikk har blitt knappe 3 prosent dyrere siden september 2023.

Ved årsskiftet 23/24 lå det 7 376 tonn med storfekjøtt på reguleringslager. Gjennom tiltak i form av kalveslakting, reduserte vektgrenser for høyeste pris og oppfordring til produsentene om å levere slakt på lavere vekt, er reguleringslageret prognosert å bygges ned til 4 200 tonn ved årsskiftet 24/25. Det er planlagt en ny runde med kalveslakting og reguleringslageret er prognosert å bli tilnærmet bygd ned i løpet av neste år. Et Produsentråd Storfe satt ned av Norges Bondelag har forsterket markedsregulators råd. De oppfordrer fortsatt produsenter til å levere slakt med lavere vekter og bli med på kalveslakting. Ved jordbruksoppgjøret 2024 ble det gjort endringer i kvalitetstilskuddet for storfekjøtt for å unngå at okser av NRF og andre lette raser føres unødvendig tunge. Fra 2025 slås tilskuddssatsene for O og O+ sammen til en sats på 8,20 kr/kg, mens klasse R- og bedre får en sats på 12 kr/kg.

Referansebrukene viser at økonomien i storfekjøttproduksjonen er svak. Svak økonomi kan føre til at flere vil legge ned produksjonen. Det er ca. 2 000 færre ammekyr i 2024 enn det var i 2023. På den annen side kan en risikere å stimulere til høyere produksjon i et marked der det allerede er overskudd dersom økonomien styrkes vesentlig gjennom tilskudd. Effekten vil bl.a. avhenge av om det er tilskuddsordninger med utbetalinger pr kg som styrkes eller mer produksjonsuavhengige ordninger som husdyrtilskudd og driftstilskudd. Erfaringene fra de to siste jordbruksoppgjørene er at Regjeringen har prioritert å løfte økonomien i spesialisert storfehold vesentlig mindre enn faglagene har krevd. Staten har vektlagt at markedsbalansen har vært svak, og derfor heller prioritert melk og planteproduksjoner. **Bruk gjerne fritekstfeltet til å liste opp argumenter for hvorfor økonomien i storfekjøttproduksjonen bør løftes mer enn andre produksjoner dersom dere mener det er rett.**

Tabell 5 Summert endringer i tilskuddssatser for de siste 7 jordbruksoppgjørene og hvor mye dette utgjør for bruk med 40 ammekyr i ulike arealtilskuddssoner

Endring i tilskuddssatser 7 siste jordbruksoppgjør og summert tilskuddsendringer for bruk med 40 ammekyr								
Kvalitetstilskudd R- og bedre. Kr/kg	4,70							
Kvalitetstilskudd O+. Kr/kg	0,70							
Kvalitetstilskudd kl O. Kr/kg	5,70							
Husdyrtilskudd ammeku. Kr/ku	1786							
Husdyrtilskudd storfe. Kr/dyr	807							
Beitetilskudd. Kr/dyr	621							
Utmarksbeitetilskudd. Kr/dyr	1085							
Avløsning ferie og fritid. Kr/foretak	59975							
Arealsoner	1	2	3	4	5A	5B	6	7
Driftstilskudd. Kr/foretak	134000	134000	134000	134000	203200	203200	203200	203200
Areal- og kulturlandskapstilskudd. Kr/daa	195	195	220	220	295	350	335	335
Distriktstilskudd kjøtt. Kr/kg	0	0	0,30	0	0,30	0,30	4,35	4,60
Tilskuddsøkning. Kr/bruk	498 200	490 400	518 400	515 000	626 400	648 400	714 500	744 100
Gjennomsnittlig økning pr år.	71 200	70 100	74 100	73 600	89 500	92 600	102 100	106 300
Utslag av Jordbruksavtale 2024. Kr/bruk	76 100	75 500	82 100	82 100	93 300	97 300	104 500	111 700

Selv om økonomien er svak, har tilskuddene til spesialisert storfekjøttproduksjon økt betydelig over flere år. Størst har økningen vært i de høyeste tilskuddssonene.

Samtidig som tilskuddene har økt, øker også andelen av inntekta som kommer fra tilskudd. Fram til 2021 utgjorde tilskuddene om lag 46-48 prosent av husdyrinntektene for ammekubruk med litt over 30 morder. For 2025 vil trolig tilskuddene utgjøre over 60 prosent, mens 40 prosent kommer fra markedet.

Litt over 40 000 ammekyr befinner seg på bruk som også har melkekyr. Om lag 17 prosent av de som har melkeku kombinerer produksjonen med ammeku. Disse produsentene får driftstilskudd både for melkekyr og ammeku. Sannsynligvis finnes stordriftsfordeler ved at bl.a. samme utstyr kan brukes til begge produksjonene. Da driftstilskuddet til spesialisert kjøttfeproduksjon ble etablert i 2002, ble det ikke gitt tilskudd til foretak som også mottok driftstilskudd i melkeproduksjonen. Da det blei åpna for å gi to driftstilskudd til samme enhet, var det sett på som den beste og billigste måten å øke storfekjøttproduksjonen på kort sikt i en situasjon med underdekning. Nå er markedssituasjonen en annen, og blant annet Tyr har stilt spørsmål ved om det er riktig at det gis to driftstilskudd til samme enhet.

Innenfor storfekjøttproduksjonen er det stor variasjon. Om lag 70 % av norsk storfekjøtt kommer fra melkeproduksjonen, ammekubesetninger fører i varierende grad opp egne kalver og i tillegg finnes det reine oppføringsbesetninger. Strukturen i storfekjøttproduksjonen er også i endring. Antall foretak som har over 300 «andre storfe» er doblet de siste 10 årene. For 2025 vil et flertall av disse få redusert husdyrtilskuddet på grunn av at det er satt et tak på 1 mill. kroner., men for andre tilskudd som kvalitetstilskudd storfekjøtt og beitetilskudd er det ingen slik begrensning.

14.2 Avvikling av telledato for storfe

Arbeidsgruppen som ble nedsatt i jordbruksforhandlingene i 2024 leverte sin rapport i november. Gruppas anbefalinger er at man legger et modernisert husdyrregister til grunn for tilskuddsberegning, og på bakgrunn av disse registreringene beregner tilskudd per dyr per dag.

Det må gjøres systemendringer, og disse må testes grundig for å sikre at det fungerer.

Arbeidsgruppen anbefaler derfor at man innfører nytt system fra søknadsomgangen for 2028. Følges anbefalingen blir da oktober 2027 siste telledato for storfe.

Spørsmål

42. Ta stilling til følgende påstand:

Det er fortsatt mye storfekjøtt på reguleringslager og markedssituasjonen for storfekjøtt er krevende, slik at det kan bli vanskelig å få økt pris på kort sikt. Tilskuddene må derfor øke betydelig for å bedre økonomien i storfekjøttproduksjonen.

- ☐ Helt enig
- ☐ Delvis enig, kun tilskudd som ikke eller i svært liten grad stimulerer til økt produksjon økes
- ☐ Uenig
- ☐ Vet ikke

43. Bør Norges Bondelag kreve en innstramming i muligheten til å motta to driftstilskudd (melk og ammeku) per foretak?

- ☐ Ja
- ☐ Nei
- ☐ Nei, men vurder dette om Staten har det i tilbudet
- ☐ Vet ikke

44. Hvilken tilskuddsordning bør prioriteres å styrkes mest for storfekjøttprodusentene?

- ☐ Velferdsordningene
- ☐ Investeringsstilskudd
- ☐ Tilskudd utmålt etter antall dyr (husdyrtilskudd, beitetilskudd og driftstilskudd)
- ☐ Tilskudd utmålt etter areal (Areal- og kulturlandskapstilskudd)
- ☐ Tilskudd utmålt etter produsert volum (distriktstilskudd kjøtt, kvalitetstilskudd storfekjøtt)

45. Bør det innføres tak på flere tilskuddsordninger for storfekjøttprodusenter enn det samla taket for husdyrtilskuddet?

- ☐ Ja
- ☐ Nei
- ☐ Vet ikke

46. Har dere andre kommentarer eller innspill som gjelder storfeproduksjon?

15 Sau og lam

Den norske sauen er kjent for å være en høytytende sau med mye kjøtt og ull av god kvalitet. Nå går produksjonen ned. Fra 2020 til 2023 har både gjennomsnittlig slaktevekt på lam og antall lam per søye gått ned. Antall kilo lammeslakt per søye falt med 1,7 kg til 20,0 kg i 2023 mens det var en nedgang i antall lam til slakt på 10 prosent. Antall søyer falt bare med 4 prosent. Sauebonden leverer altså i gjennomsnitt både færre og lettere lam til slakt sammenlignet med tidligere⁵. Dette kan forklares med en dreining i retning av mer ekstensive raser med lavere lammetall og med mindre potensialet til høy slaktevekt. I tillegg går også lammetallet og slaktevektene ned på de vanligste sauerasene (NKS og Kvit/farga spæl) de siste årene.

Vektgrense lammeslakttilskudd?

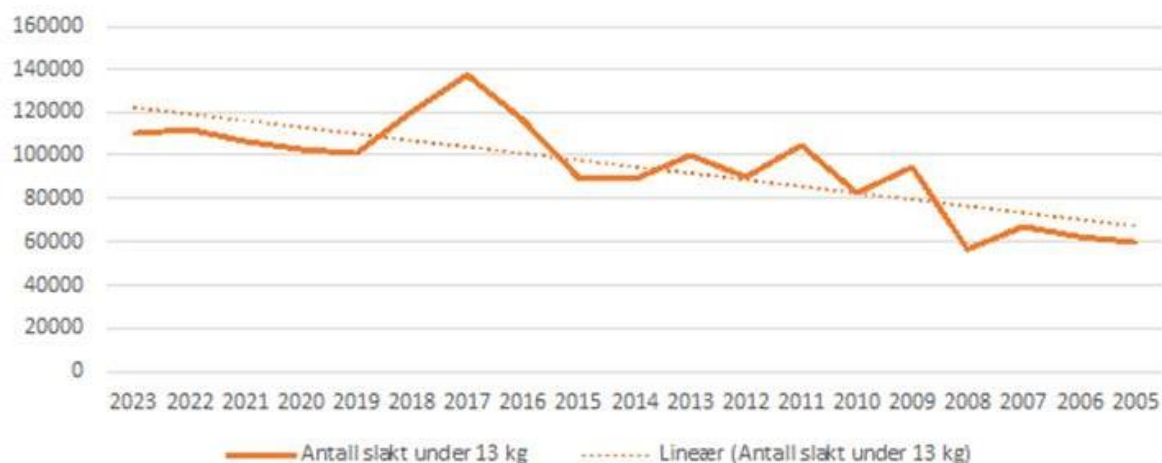
Lammeslakttilskuddet utbetales alle slakt med klassifisering O + og bedre, uavhengig av vekt. Ved jordbruksoppgjøret 2024 diskuterte partene utviklingen av lette lammeslakt. Nortura skrev i sitt innspill til jordbruksoppgjøret i fjor at de i økende grad opplever at det leveres lam som er såpass lette at det er problematisk med tanke på kvalitet og bruksområde. Nortura mente en løsning på utfordringen kan være at kvalitetstilskuddet kun gis til lam over 13 kg, slik det gjøres for grunntilskuddet. Nesten 3 prosent av slakta som er berettiga kvalitetstilskudd har slaktevekt under 13 kilo. Forhandlingsutvalget var ikke klar for å gjøre denne endringen uten at medlemmene hadde fått mulighet til å komme med sine syn. De ville også vurdere dette ut fra data fra klassifisering med bruk av lengdemåling som kan endre fordeling mellom slakteklassene. Lengdemåling ble obligatorisk fra 1. juli for alle slakterier som slakter mer enn 2000 småfe i året. I Statens tilbud mener de det bør vurderes å innføre en vektgrense når data fra klassifisering med bruk av lengdemåling blir tilgjengelig. T.o.m. uke 45 i uke 24 var det:

- 12 prosent av lammeslaktene som hadde slaktevekt under 13 kg.
- 3,8 % hadde slaktevekt under 10 kg.
- 5,7 % av slaktene ble klassifisert som O eller lavere og får ikke lammeslakttilskudd

I følge Animalia har innføring av lengdemålingssystemet ført til at en litt mindre andel av lammeslaktene havner i de laveste klassene, mens en litt større andel havner i R- til U-, men utslagene er relativt små.

⁵ Animalia/Sauekontrollen

Figur 11 Utvikling i antall lammeslakt under 13 kg

Samtidig har tilskuddene økt. Oppgjørspriisen har økt mindre. Tilskudd utgjør en større andel av inntekta i saueholdet. For referansebruk 3 med litt over 160 v.f. sau hentet dette 58% av inntekta fra tilskudd og 42 % fra markedet i 2021. I 2025 forventes det at andelen er 66 prosent fra tilskudd og 33 prosent fra markedet.

Tabell 6 Tilskudd i 2015 og 2025 for et bruk med 170 v.f. sau på Vestlandet

	2015	2025	%-endring
Grunntilskudd	16 800	23 500	39 %
Distriktstilskudd	20 100	23 200	15 %
Lammeslakttilskudd	106 300	117 900	11 %
Husdyrtilskudd	106 900	279 500	161 %
Utmarksbeitetilskudd	59 900	232 100	287 %
Beitetilskudd	25 100	51 400	105 %
Arealtilskudd grovfôr	48 200	102 100	112 %
Kulturlandskapstilskudd	42 700	68 900	61 %
Avløsertilskudd ferie og fritid	64 900	100 300	55 %
SUM	490 900	998 800	103 %

Siden 2015 er tilskuddene tilnærmet doblet for et sauebruk med 170 v.f. sau. Størst vekst har det vært i tilskudd fra utmarksbeite (+287 %). Dette tilskuddet ble også høyest prioritert i siste jordbruksoppgjør. For å være berettiget utmarksbeite tilskudd holder det at dyra har gått 5 uker på utmarksbeite. Husdyrtilskuddet har også økt mye. Lavest økning har det vært for lammeslakttilskuddet og distriktstilskuddet for kjøtt. Satsen for grunntilskudd sto i ro fram til den ble økt med 1,50 kr/kg ved siste jordbruksoppgjør. Tilskudd utformet pr kg eller lam, kan virke produksjonsstimulerende, mens tilskudd utformet pr dekar eller mordyr kan ha motsatt effekt.

En større andel av tilskuddene er knyttet opp til søya. Har man under 75 v.f. sau, vil ei søye som oppfyller krav til utmarksbeite og generelt beite få en tilskuddssats på 3362 kroner. Markedsverdien av lammeslakt fra søya er kanskje rundt det halve. Gir dette grunnlag for ikke-optimale tilpasninger?

For 2025 prognoserer Nortura et marked fortsatt i bra balanse for lam. Salget av lam forventes å holde seg stabilt på tross av en forutsatt prisøkning på 2 kr/kg. Situasjonen er mer krevende for sau

med et prognosert lager på 1 200 tonn ved inngangen til 2025. Det produseres for mye sauekjøtt og for lite lam, hvordan kan dette forholdet endres?

Spørsmål

47. Bør det innføres ei vektgrense på 13 kg for at lammene er berettiget lammeslakttilskudd (tilsvarende som for grunntilskuddet)?
- ☐ Ja
 - ☐ Ja, men ikke så høyt som 13 kg
 - ☐ Nei
 - ☐ Vet ikke
48. Hvilken tilskuddsordning vil dere prioritere for å løfte økonomien i saueproduksjonen? Ranger fra 1 til 3, *der 1 er det dere vil prioritere høyest.*
- ☐ Husdyrtilskudd
 - ☐ Velferdsordningene
 - ☐ Utmarksbeitetilskudd
 - ☐ Beitetilskudd generelt
 - ☐ Grunntilskudd eller distriktstilskudd for kjøtt
 - ☐ Lammeslakttilskudd
 - ☐ Tilskudd til ull
49. Skal noen størrelsesgrupper blant saueprodusenter prioriteres? Velg ett alternativ.
- ☐ Bruk under gjennomsnittet (under 70 v.f. sau)
 - ☐ Mellomstore bruk (70-150 v.f. sau)
 - ☐ Bruk godt over gjennomsnittet (over 150 sau)
 - ☐ Lik prioritering av alle bruksstørrelser
50. Bør Norges Bondelag kreve at det stilles krav til lengre beitetid enn 5 uker for å få tilskudd til dyr på utmarksbeite?
- ☐ Ja
 - ☐ Nei, ikke kreve
 - ☐ Nei, men kan aksepteres om Staten har det med i sitt tilbud
 - ☐ Vet ikke
51. Har dere andre kommentarer eller innspill som gjelder for sau og lam?

16 Svinekjøtt

Størstedelen av inntekta i svineholdet hentes i markedet. Målprisen på svinekjøtt ble fjernet fra 1. juli 2021, og erstattet av planlagt gjennomsnittlig engrospris. Det vil si at prisen ikke lenger settes i jordbruksoppgjøret, men av markedsregulator Nortura. Som tidligere setter også Nortura pris på smågris som regulerer lønnsomhetsforholdet mellom smågrisprodusenter og slaktegrisprodusenter.

Etter en periode med overskudd der prisen er satt ned og det er gjennomført tiltak for å få bedre balanse i markedet, ventes det i 2025 en nedgang i antall slaktegris. Markedet forventes å trenge det som ligger på reguleringslager ved nyttår i første kvartal 2025. Salget forventes å være stabilt etter

en økning på 2 prosent i 2024. Økte slaktevekter forventes å dekke markedet.

Prisen på svinekjøtt har økt betydelig de siste årene, og høyere førkostnader er søkt tatt ut i markedet. I tillegg har flere tiltak fra jordbruksoppgjøret, som prisnedskrivningstilskudd for norsk korn og velferdsordninger, spilt en viktig rolle i å støtte svineproduksjonen. Mer om prisnedskrivning av korn i kap. 18.1.1.

Spørsmål

52. Hvilken tilskuddsordning vil dere prioritere for å styrke økonomien i svineproduksjonen? Ranger 3 alternativer, der 1 er det tiltaket dere vil prioritere høyest

- ☐ Husdyrtilskudd
- ☐ Velferdsordningene
- ☐ Distriktstilskudd for kjøtt i Nord-Norge
- ☐ Prisnedskrivningstilskudd for norsk korn (til kraftfôr)
- ☐ Økonomien i svineholdet bør ikke styrkes gjennom tilskudd
- ☐ Investeringsstøtte

53. Har dere andre kommentarer eller innspill som gjelder svineproduksjonen?

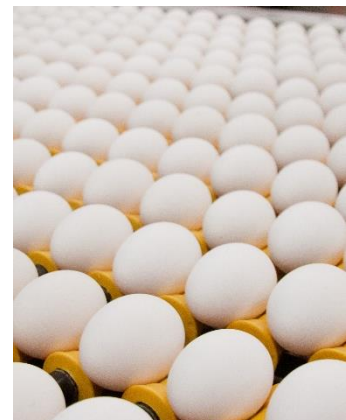
17 Egg og fjørfekjøtt

Både egg- og andre fjørfeprodusenter henter det meste av inntekten sin i markedet, uavhengig av jordbruksforhandlingene. Målprisen på korn og prisnedskrivning av norsk korn settes i jordbruksforhandlingene og er svært viktig for alle som driver med fjørfe siden det påvirker kraftfôrprisene og deres kostnader. Mer om prisnedskrivning av korn i kap. 18.1.1 under.

Tilskudd til avløsning innafor velferdsordningen i jordbruket påvirker også fjørfebønder. De er styrka betydelig i de siste jordbruksoppgjørene, med et tak på 134 175 kr per foretak etter jordbruksoppgjøret 2024. For årets prioriteringer se kap. 6.

Prisen på egg har ikke blitt fastsatt i jordbruksoppgjøret siden 2013, da målprisen ble fjernet og erstattet av en engrospris som bestemmes av Nortura to ganger i året. Tidligere har økninger i engrosprisen gitt bedre økonomi for eggprodusentene og ført til mange nye etableringer i næringen. Det forventes derfor at vi vil gå fra underskudd til balanse i løpet av 2025, og det er ikke behov for flere produsenter.

De høyere norske prisene har gjort det vanskeligere for norske eggprodukter å konkurrere med importerte produkter. For å sikre at vi fortsatt kan produsere nok egg i Norge, er det viktig å kunne selge

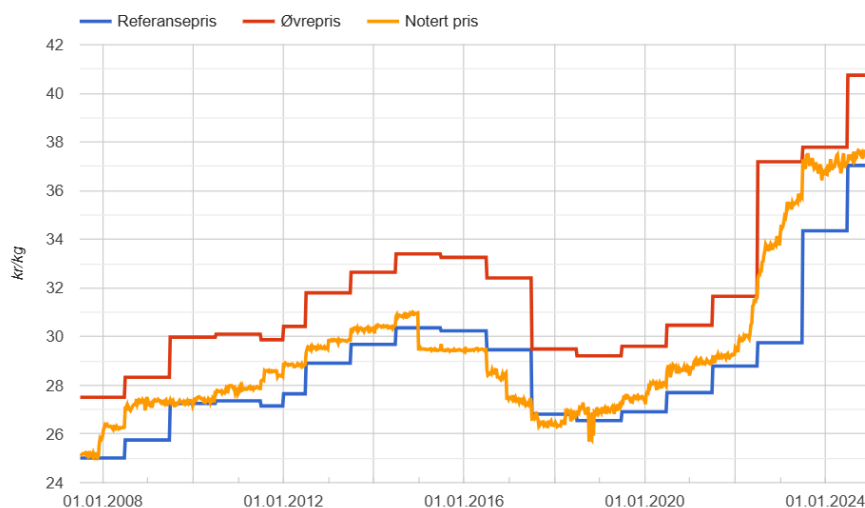

eggprodukter også, ikke bare skallegg. Det er en risiko for at norske eggprodukter kan bli utkonkurrert av billigere import, og dette må tas med i vurderingen før en eventuelt øker prisen på egg. Sammen med den forventede økningen i produksjon og etterspørsel, fant Nortura derfor ikke grunn til å øke engrosprisen for egg første halvår 2025.

Når det gjelder tilskudd, begrenser WTO-avtalen antall dyr husdyrtilskudd til verpehøns kan utbetales for. Det betyr at det kun blir utbetalt tilskudd for inntil 6 600 høns per foretak (2023-tall), men satsen per dyr kan fritt økes.

For egg har Bondelaget sammen med fjørfelaget og Norsk Bonde- og Småbrukarlag tidligere foreslått en todelt omsetningsavgift som et tiltak for å begrense nyetablering av eggproduksjon. Dette ligger nå i oppdraget til arbeidsgruppa, jf. omtale under produksjonsregulering i kap. 9.

Som for alt annet kjøtt, settes ikke prisen for kylling i jordbruksforhandlingene. Men, i motsetning til de andre, har man ingen markedsregulator eller planlagt engrospris å styre mot. I stedet beregner Landbruksdirektoratet en referansepris basert på historiske observasjoner. Referanseprisens funksjon er rettet mot tollvernet. Det åpnes for import dersom noteringsprisene overstiger en øvre prisgrense 2 uker på rad som ligger 10 prosent over referanseprisen. For avtaleåret 2024/2025 er referanseprisen satt til 37,04 kr/kg, og noteringsprisene har ligget over dette siden 1. juli. Prisene har økt betydelig siden 2019, bla som følge av kraftige kostnadsøkninger.

Figur 12 Utvikling i referansepris, øvre prisgrense og noteringspris på kylling fra 2008 – 2024, kr per kg

Spørsmål

54. Hvilken tilskuddsordning vil dere prioritere for å løfte økonomien i eggproduksjonen?

- ☐ Husdyrtilskudd
- ☐ Velferdsordningene
- ☐ Prisnedskrivningstilskudd for norsk korn (til kraftfôr)
- ☐ Fraktordningene

55. Hvilken tilskuddsordning vil dere prioritere for kyllingproduksjonen i årets jordbruksoppgjør?

- ☐ Velferdsordningene
- ☐ Prisnedskrivningstilskudd for norsk korn (til kraftfôr)
- ☐ Jobbe for å innføre en fraktordning
- ☐ Jobbe for å etablere en sats for kylling i husdyrtilskuddet

56. Har dere andre innspill eller kommentarer til egg- og fjørfeproduksjonen?

18 Korn og kraftfôr, herunder prisnedskrivning av korn

God lønnsomhet i kornproduksjonen er viktig for å nå målene om økt sjølforsyning og beredskap.

18.1 Gjennomgang av markedsordningen for korn

I jordbruksoppgjøret 2024 ble partene enige om en større gjennomgang av virkemidlene innenfor kornsektoren sett i lys målet om økt sjølforsyning. En partssammensatt arbeidsgruppe skal vurdere virkemidlene i korn- og kraftfôrpolitikken og avgi rapport til avtalepartene innen 3. mars 2025.

I skrivende stund vet vi ikke hvilke konklusjoner og anbefalinger som kommer ut av rapporten. Det blir derfor viktig for å finne ut hva som er viktig for dere ved eventuelle forslag til endringer i virkemidler innenfor markedsordningen for korn.

Målet med gjennomgangen er økt sjølforsyning, beredskap og landbruk i hele landet gjennom økt produksjon og konkurransekraft. Økt norsk kornproduksjon er sentralt for å nå målene. Videre er det viktig å opprettholde konkurransekraft og sjølforsyning for husdyrproduktene. Arbeidsgruppen skal særlig vurdere hvordan korn- og kraftfôrpolitikken skal og kan bidra til lønnsomhet og produksjonsinsentiver i kornproduksjonen, og samtidig opprettholde og øke markedet for norsk mat- og fôrkorn. Det er et mål at gjennomgangen kan bidra til en mer markedsrettet kornproduksjon og at kornproduksjonen i randsonene økes.

18.1.1 Prisnedskrivningstilskudd eller økte tilskudd som kompensasjon for redusert kornpris?

Prisnedskrivningstilskudd (PNS) og matkornstilskudd på norsk korn skal vurderes opp mot alternativer som pristilskudd på korn og lavere kornpris. I fjorårets forhandlinger ble den midlertidige ordningen med PNS til importert vare fjernet, slik at all PNS nå går til prisnedskrivning av norskprodusert korn.

Prisnedskrivningstilskuddet bidrar til kornprisen kan settes høyere enn den ellers kunne vært, siden tilskuddet bidrar til råvaren korn blir mer konkurransedyktig i mat og fôr. Uten prisnedskrivningstilskuddet, måtte en redusert kornprisen hvis en ikke skal øke råvarekostnadene til møllene og kraftfôrbrukerne. Mer om prisnedskrivningstilskuddet i podcast: [Prisnedskrivning på korn - Norges Bondelag](https://open.spotify.com/episode/1EjCKC1YRlFtjPHlpknIr?si=4URRjJ7QQNK020vx8HInGw)⁶.

⁶ <https://open.spotify.com/episode/1EjCKC1YRlFtjPHlpknIr?si=4URRjJ7QQNK020vx8HInGw>

Dersom en reduserer eller fjerner PNS, kan kornbonden kompenseres for redusert kornpris med et pristilskudd. Et slikt pristilskudd vil imidlertid måtte notifiseres i WTO og vil bidra til å fylle opp gul boks, noe som vil redusere handlingsrommet i landbrukspolitikken på lang sikt.

18.1.2 Markedstilpasset hveteproduksjon

En viktig faktor for å øke sjølforsyninga er å øke norsk produksjon av mathvete. Matkornpartnerskapet har jobbet med hvordan en kan få til en mer markedsrettet mathveteproduksjon og har kommet med forslag til ny klasseinndeling for hvete. Formålet med det nye systemet er å sortere hveten slik at den er mer tilpasset møllenes behov. Samtidig kan det legges til rette for at bonden skal produsere riktig mengde av de kvalitetene møllene trenger mest. For å nå målet om 90 prosent norskandel i melet, er det viktig at produksjonen tilpasses bedre til møllenes behov. Det siktes mot at endret klasseinndeling kan brukes fra og med sesongen 2026-2027. Det jobbes for at forslaget kan bli ny bransjestandard.

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Fakultet for biovitenskap
Institutt for plantevitenskap

2024
ISBN: 978-82-875-
2191-2

Fagrapport:
**Markedstilpasset norsk
mathveteproduksjon:
Tilpasninger i klasseinndelingen for å
øke utnyttelsen av norsk mathvete**

Forfattere: Anne Kjersti Uhlen¹, Shiori Koga² og Amund Dønnum³

¹ NMBU, Fakultet for biovitenskap, ² Nofima, ³ Partnerskapet for norsk matkorn og planteprotein

18.1.3 Hvordan unngå overproduksjon av bygg på sikt?

Felleskjøpet varslet tidligere i høst at det kan være fare for overproduksjon av bygg neste sesong og oppfordret bonden til å dyrke hvete i stedet for bygg. Overproduksjon medfører kostnader til overlagring/nedskrivning og vil medføre økt omsetningsavgift og redusert lønnsomhet for kornbonden. Fjorfekjøtt er fortsatt i vekst, det gir rom for mer norsk hvete i kraftfôret. Hvordan kan produksjonen dreies fra bygg til hvete og proteinvekster framover?

Spørsmål

57. Prisnedskrivning (PNS), kornpris og kraftfôrpris. Hva vil dere prioritere? Velg ett alternativ.

- ☐ Øke PNS i takt med prisøkning på bygg og havre
- ☐ Opprettholde kornprisen på dagens nivå ved å beholde PNS og Matkorntilskuddet
- ☐ Fjerne PNS og redusere kornprisen tilsvarende, samtidig som det jobbes for at kornbonden får pristilskudd som kompensasjon for redusert kornpris
- ☐ Redusere PNS og redusere kornprisen tilsvarende, samtidig som det jobbes for at kornbonden får pristilskudd som kompensasjon for redusert kornpris
- ☐ Fjerne PNS og opprettholde kornpris på dagens nivå, selv om det vil gi økt kraftfôrpris/råvarepris for norsk mel, og dårligere konkurransekraft og risiko for redusert salg av norske bakevarer, kjøtt og melkeprodukter
- ☐ Vet ikke

58. Hva er det viktigste tiltaket for å styrke økonomien i kornproduksjonen? Hva vil dere prioritere (maks. 3 alternativer)? Ranger fra 1 til 3, der 1 er ordningen dere mener skal prioriteres høyest

- ☐ Øke målprisene
- ☐ Øke arealtilskuddene
- ☐ Kombinere arealtilskudd og pris
- ☐ Øke tilskuddene til RMP og SMIL
- ☐ Styrke arbeidet med sortsutvikling

- ☐ Forbedre rådgivningstilbudet
 - ☐ Investeringsstilskudd til lager og tørker
 - ☐ Annet
59. Økt produksjon av mathvete er viktig for å øke sjølforsyninga. Hva er det viktigste tiltaket for å få jevn tilgang av norsk mathvete over år? Hva vil dere prioritere? Ranger fra 1 til 3, *der 1 er ordningen dere mener skal prioriteres høyest*.
- ☐ Større prisdifferanse mellom mathvete og bygg i jordbruksavtalen
 - ☐ Risikoreduksjon ved økt arealtilskudd for hvete
 - ☐ Sortsutvikling for sorter som tåler mer forsommertørke og regnfull høst
 - ☐ Sortsutvikling for bedre avling
 - ☐ Økt tilskudd til tørke- og lagerkapasitet på gården
 - ☐ Annet
60. Økt produksjon av proteinvekster er et annet tiltak for å øke sjølforsyninga. Hvilket tiltak vil dere prioritere for å øke produksjonen av erter, åkerbønner og oljefrø?
- ☐ Økt arealtilskudd for proteinvekster
 - ☐ Tilskudd til førsteråd for å komme i gang
 - ☐ Økt tilskudd til tørke- og lagerkapasitet på gården
 - ☐ Annet
61. Arbeidsgruppa som gjennomgår markedsordningen for korn, skal vurdere virkemidler for økt kornproduksjon i randsonene. Hva er **det** viktigste tiltaket for å få økt kornproduksjon i randsonene?
- ☐ Jobbe for å etablere et innfrakttilskudd fra bonde til mottaksanlegg
 - ☐ Økt arealtilskudd i sone 3-7
 - ☐ Økt tilskudd til lager- og tørkekapasitet på gårdsnivå
 - ☐ Annet
62. Har dere andre kommentarer eller innspill til korn og kraftfôr?

19 Grønnsaker, frukt, bær og potet

19.1 Videre grønstsatsing

For å ta ut potensialet i grøntnæringen er det avgjørende med videreføring og kontinuerlig arbeid med å legge til rette for en etterspørselsdrevet vekst for norske grøntprodukter.

I Meld. St. 11 (2023-2024), *Strategi for auka sjølvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmogleighetene i jordbruket*, slår regjeringen fast at de vil jobbe for å nå målene i rapporten Grøntsektoren mot 2035 om en vekstambisjon i grøntsektoren på 75 prosent og en 50 prosent økning i norskandelen. For å lykkes med dette må anbefalte tiltak i rapporten følges opp. Regjeringen viser videre til at konkurransekraft er avgjørende for å opprettholde og øke norskandelen, og at en styrking av konkurransekraften for norske jordbruksvarer mot import derfor er et viktig virkemiddel for å øke sjølforsyningen.

Ved siste jordbruksoppgjør ble det bevilget midler til Grøntløftet som fokuserer på økt forbruk av norske grønnsaker. Hvordan skal vi gjennom jordbruksoppgjøret kunne bidra til at vi både får økt produksjon og økt forbruk av **norske** frukt, grønnsaker og poteter?

19.2 Målpriser

Mulighetene til å ta ut priser er avhengig av markeds- og produksjonssituasjonen og konkurransen med importert vare. Målprisene for poteter og 10 grønnsaksslag og epler blir vedtatt i de årlige jordbruksforhandlingene og gjelder fra 1. juli samme år. I 2024 ble målprisene for grønnsaker og frukt økt med 3,0 prosent og øvre prisgrense ble videreført på 20 prosent. For poteter ble målprisen økt med 25 øre/kg.

19.3 Tilskudd

De økonomiske virkemidler over jordbruksavtalen opp mot produsentene i grøntproduksjonen kan deles inn i:

Arealtilskudd	Pristilskudd
Arealtilskudd	Distriktstilskudd frukt, bær og veksthusgrønnsaker
Kulturlandskapstilskudd	Distriktstilskudd for produksjon av matpotet og frilandsgrønnsaker i Nord-Norge
Fellestiltak	
Investeringsvirkemidler	Tilskudd til fellesanlegg for frukt
Markedstiltak grønt - OFG	Prisnedskriving potetsprit og potetstivelse
Avrensordningen	Tilskudd til rådgiving
Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	RMP-SMIL-drenering

Det må foretas avveininger av hvilke ordninger/tiltak som bør styrkes/endres for best å ivareta målsettingen om økt produksjon og bedre økonomi for produsenten.

19.3.1 Utredning av støtte til produsenteide pakkerier i grøntsektoren

I jordbruksoppgjøret 2024 ble partene enige om at Landbruksdirektoratet skulle utrede et tilskudd som støtter opp om produsenteide lagre, pakkerier og terminaler for grøntsektoren, herunder også bær, tilsvarende tilskuddet som i dag gis til fellesanlegg frukt. Formålet med tilskudd til fellesanlegg for frukt er å fremme samarbeid om sortering, pakking og omsetning for å sikre forbrukerne tilgang på norsk frukt. Tilskuddet kan kun gis til foretak som er registrert i Enhetsregisteret, disponerer et pakkeri og har et gitt minimumsmottak av frukt. Tilskuddet er regulert gjennom Forskrift om tilskudd til fellesanlegg for frukt.

Utredningen skal:

- Klargjøre hva som inngår i definisjonen av "produsenteide" pakkerier i grøntsektoren, og vurdere hvorvidt et krav om produsenteid er hensiktsmessig og hvordan det ev. kan håndheves.
- Vurdere behovet for et slikt tilskudd, og om det er eventuelle andre mulige tiltak som kan oppnå den samme effekten.

- Vurdere positive og negative effekter av et tilskudd, herunder hvordan innføring av et slikt tilskudd kan påvirke volum, pris/lønnsomhet for produsent og næringsmiddelindustri, konkurranseforhold og markedsbalanse.
- Vurdere hvordan utformingen av et slikt tilskudd eventuelt bør være, samt forvaltbarhet og kontrollmuligheter.
- Vurdere økonomiske og administrative konsekvenser, herunder samfunnsøkonomiske vurderinger, av tilskuddet.

Utredningen skal være ferdig til 15. februar slik at den kan behandles ved jordbruksoppgjøret 2025.

19.3.2 Utredning av potetemarkedet.

Ved jordbruksoppgjøret 2024 foreslo jordbruket innføring av et pristilskudd til industripotet. Resultatet av forhandlingene ble at Landbruksdirektoratet skal foreta en gjennomgang av markedene og ordningene for konsumpoteter, industripoteter og avrens for å gi et helhetlig bilde av disse verdikjedene, varestrømmene og virkemidlene som benyttes. Det er viktig å kartlegge sammenhengen mellom levert kvantum fra produsent, avregning og bruk av potetene. Landbruksdirektoratet skal òg vurdere produsentøkonomi, produsentvilkår og organisering av markedene, mulighetene for økt avsetning av norsk vare, konkurransekraft, miljø/matsvinn, konkurransehensyn og ev. andre relevante tema. Eventuelle forslag til eventuelle endringer i virkemidlene skal vurderes opp mot de landbrukspolitiske målsettingene. Utredningen skal avgis før 11. mars 2025.

Spørsmål

63. Hva er det viktigste verktøyet for å øke norskandelen for poteter, frukt, bær og grøntproduksjon gjennom jordbruksoppgjøret? (velg ett alternativ)

- ☐ Investeringsmidler (IBU)
- ☐ Fellestiltak som fruktlagertilskudd o.l.
- ☐ Tilskudd til rådgivning (NLR)/Markedstiltak (GPS og opplysningsvirksomhet – Grøntløftet)
- ☐ Arealtilskudd
- ☐ Distrikts- og kvalitetstilskudd
- ☐ Risikoavlastende ordninger

64. Hva er det viktigste tiltaket innenfor jordbruksavtalen for å bedre økonomien i produksjonen av poteter, frukt, bær og grønt? Hva vil dere prioritere (maks. 3 alternativer)? Ranger fra 1 til 3, der 1 er ordningen dere mener skal prioriteres høyest

- ☐ Øke målprisene
- ☐ Øke arealtilskuddet

- ☐ Øke distriktstilskuddet for frukt, bær og veksthusgrønnsaker
 - ☐ Kombinere arealtilskudd og pris
 - ☐ Fellestiltak som fruktlagertilskudd
 - ☐ Øke tilskuddene til RMP og SMIL
65. Det foretas nå en samlet gjennomgang av markedene og ordningene for konsumpoteter, industripoteter og avrens. Hva bør gjøres som oppfølging av potetutredningen? Velg inntil 2 alternativer.
- ☐ Jobbe for å etablere et pristilskudd for industripotet
 - ☐ Jobbe for å etablere et eget arealtilskudd for industripotet
 - ☐ Øke avrensprisen
 - ☐ Strengere kontroll og oppfølging av potetstrømmen fra myndighetene
 - ☐ Annet
66. Utforming av fruktlagertilskuddet diskuteres. I dag er det et flatt tilskudd per kg. Bør det foretas endringer og eventuelt hvilke?
- ☐ Opprettholde som i dag
 - ☐ Distriktsdifferensiere tilskuddet
 - ☐ Legge struktur i tilskuddet
 - ☐ Ha et fast kronetillegg på i bunn likt for alle fruktlagrene
 - ☐ Annet
67. Har dere andre kommentarer eller innspill om grønnsaker, frukt, bær og potet til jordbruksforhandlingene?

NORGES
BONDELAG

Norges Bondelag, Postboks 9354 Grønland, 0135 Oslo

Tlf.: 22 05 45 00

bondelaget@bondelaget.no

bondelaget.no